

ILKKA HEINÄNEN

Utbildningens och giftermålets betydelse i savolaxiska studenters ståndscirkulation på 1700- och 1800-talet

Social rörlighet – det vill säga ståndscirkulation – har alltid hängt samman med rådande samhälleliga omständigheter och med de möjligheter som dessa fört med sig. Vissa individer har lyckats dra nytta av möjligheterna för att röra sig uppåt i ståndshierarkin. För andra har omständigheterna varit skadliga, på ett personligt eller annat plan, vilket har resulterat i en sjunkande ståndscirkulation.

Genom att kombinera två forskningsmetoder, den genealogiska och den statistiska, lyfter jag i denna uppsats fram nya perspektiv på den forskning som gjorts om ståndscirkulation. I Finland har denna metodiskt i huvudsak grundat sig i statistiska analyser och fokuserat på den uppåtgående ståndscirkulation som individer gjort tack vare sin utbildning. I denna uppsats breddas perspektivet på ståndscirkulationen som fenomen genom att även den nedåtgående ståndscirkulationen beaktas. Jag ämnar även synliggöra hur val av partner påverkade ståndscirkulation, eftersom denna faktor i många avseenden förbisetts i tidigare forskning. Den uppåtgående och nedåtgående ståndscirkulationen undersöks med hjälp av olika släkter som exempel. I och med att undersökningsperioden omfattar ett långt tidsspänn, från 1700- till 1800-talet, bidrar studien med unika perspektiv på ståndscirkulation och förändringar i samhället under längre tid.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Savolax, som var en gränstrakt i det svenska riket, är ett intressant område för en undersökning av ståndscirkulation.¹ Efter den stora ofreden gick den gräns som slogs fast vid freden i Nystad 1721 rakt genom Savolax, vilket innebar att en del av området kom att höra till Ryssland (Gamla Finland). Efter detta genomled Savolax även lilla ofreden (1742–1743), Gustav III:s krig (1788–1790) och det finska kriget (1808–1809). Efter det finska kriget, som gjorde Finland till en del av det ryska kejsardömet, minskade Savolax betydelse som gränstrakt. Det här blev upptakten till en betydande förändring för en ständsgrupp som till sin storlek var särskilt framträdande framför allt i Savolax, det vill säga officerarna. När den indelta armén avskaffades kunde militärförvaltningen nämligen inte erbjuda samma karriärmöjligheter i regionen som tidigare. De fenomen som under 1800-talet framträdde på ett statligt plan, såsom näringsfriheten, urbaniseringen och uppluckringen av det traditionella ståndssamhället inverkade märkbart på ståndscirkulationen också i Savolax.

De egna valen – äktenskapets och ungarlivets betydelse för ståndscirkulationen

I denna uppsats undersöker jag Savolaxstudenternas uppåt- och nedåtgående ståndscirkulation under 1700- och 1800-talet och besvarar frågan: Hur påverkades studenternas position av de val de gjorde vid sidan om studierna i fråga om äktenskap eller ungarliv? Som tillägg till tidigare forskning undersöker jag hur äktenskap och val av partner inverkade i ståndscirkulationen. Jag undersöker även om svärföräldrarnas position i samhället korrelerade med individens uppåtgående eller nedåtgående ståndscirkulation och ifall det går att skönja en effekt i statistiken när man tittar på följande generations samhälleliga position. Jag granskar därtill huruvida ett liv som ogift påverkade ståndscirkulationen. I ståndssamhället innebar ett äktenskap inte bara ett förbund mellan två människor, utan det band också samman individen och släkten med en annan familj och släkt – ofta även med en annan ståndsgrupp.² För ståndscirkulationen spelade olika val som individen

-
1. Savolax är en historisk provins belägen i östra Finland mellan Karelen och Tavastland. Under undersökningsperioden var dess sydligaste socknar Mäntyharju, Kristina och Puumala, de västligaste Hirvensalmi, Rautalampi och Vesanto, de nordligaste Kiuruvesi och Idensalmi samt de östligaste Kaavi, Kerimäki och Säminge.
 2. Kaarlo Wirilander, *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*, Historiallisia tutkimuksia 93 (Helsinki 1974), s. 234.

själv eller någon annan gjorde för hans del en stor roll. Effekten av dessa val avspeglades i såväl individens, familjens som släktens fortgång och framgång och sträckte sig över generationer.

I Finland har man undersökt ståndscirkulation sedan den senare delen av 1800-talet. Snarare än den effekt civilståndet och äktenskapet hade för cirkulationen har man i tidigare undersökningar i huvudsak analyserat skolgångens betydelse på denna. Fokus har även legat på den uppåtgående ståndscirkulationen och på hur det finskspråkiga herrskapet formades efter mitten av 1800-talet. Den första som publicerade en skrift baserad på statistik var Ernst Palmén år 1886. I denna undersökte han ståndscirkulationen och dess tempo genom universitet och skolinrättningar. Gunnar Suolahti och Edvard Hjelt fortsatte i samma spår i början av 1900-talet när de publicerade undersökningarna *Tilastollisia tietoja Turun akatemian ylioppilaista* (1903) och *Tilastollisia tietoja opiskelevasta nuorisosta Suomen yliopistossa 1867–1905* (1907). Decenniet därpå utkom O. K. Kilpis tredelade folkstatistiska undersökning *Suomen ammatissa toimiva väestö ja sen yhteiskunnalliset luokat vuosina 1815–1875* (1915).

På 1920-talet fortsatte Saini Laurikkala den forskningstradition som behandlade skolgången i verket *Turun akatemian ylioppilaitten kotipaikat, syntyperä ja taloudelliset olot 1600-luvulla* (1927). Detsamma gjorde Kaarlo Jäntere med sitt verk *Koulunkäynti sosiaalisena ilmiönä vv. 1722–1843 silmälläpitäen erityisesti Porin triviaalikoulua* (1927). På 1930-talet representerades forskningstraditionen av L. A. Puntilas undersökning *Yliopistokäynti Hämeen läänin pitäjistä vv. 1800–1849* (1934) och av Martti Ruutus verk *Savo-karjalaisen osakunnan historia 1857–1887* (1939). På 1940-talet publicerades Heikki Waris undersökningar *Yliopisto sosiaalisen kohoamisen väylänä. Tilastollinen tutkimus säätykierrosta Suomessa 1810–1867* (1940) och *Oppikoulu sosiaalisen kohoamisen väylänä industrialismin murtautumiskaudella. Tilastollisia tietoja oppikoulun oppilaitten syntyperästä 1870–1906* (1947) samt Eino E. Suolahtis doktorsavhandling *Opinkäynti ja sen aiheuttama säätykierto Suomen porvariston keskuudessa 1600-luvulla* (1946). Sven-Erik Åström behandlar även ståndssamhällets tidiga sociala rörlighet i sin doktorsavhandling *Ståndssamhälle och universitet. Universitetsbesöken som socialt fenomen i Österbotten 1722–1808. En socialhistorisk undersökning* (1950). I denna har han använt både en statistisk och genealogisk undersökningsmetod, och till skillnad från de tidigare undersök-

August Mannerheims tuschteckning av studenter vid akademien i Åbo i sina uniformer 1817. Bild: Historiska bildsamlingarna, Museiverket.

ningarna har han i hög grad baserat sin forskning på statistikanalys. Det är möjligt att metodiskt undersöka ståndscirkulation även utifrån andra utgångspunkter. Detta gjorde till exempel Gunnar Suolahti i sin socialhistoriska undersökning *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla* (1919), där han i stället för att göra en statistisk analys utgick från ett genealogiskt perspektiv.

Av svenska undersökningar som delvis täcker samma tidsperiod kan nämnas Sten Carlssons *Svensk ståndscirkulation 1680–1950* (1950) och Ingvar Elmroths *Från överklass till medelklass. Studier i den sociala dynamiken inom Sveriges adel 1600–1900* (2001). Den anglosaxiska ståndscirkulationen berörs bland annat i amerikanen Pitirim Sorokins studier *Social Mobility* (1927) och *Society, Culture and Personality* (1947), till vilka jag även hänvisar i denna uppsats. Samma tema berör Gregory Clark i sin undersökning *The Son also Rises. Surnames and the History*

of *Social Mobility* (2015). Studenternas ståndscirkulation har undersökts i Finland även på 2000-talet. I sin artikel ”Rethinking social mobility. The social background and career of students from the ’Vyborg Nation’ 1833–1899” (2019) behandlar Olli Matikainen den sociala rörligheten bland studenter inskrivna i Viborgs nation.

Till skillnad från tidigare forskning där fokus har legat på att studera ståndscirkulation under en period om två generationer granskas temat i denna studie ur ett bredare perspektiv. Här beaktas förutom gymnasieelever och deras fäder även gymnasieelevernas söner, det vill säga totalt tre generationer. Utöver de tre generationerna granskas därtill det inflytande som studenternas svärfäder, det vill säga fäderna till de gifta ståndsmännens hustrur, hade på deras ståndscirkulation. Eftersom ståndscirkulationen ofta var ett ”nollsummespel”, beaktas därtill den nedåtgående ståndscirkulationen.

Trots att mängden tjänster inom den militära, civila och kyrkliga förvaltningen var någorlunda vedertagen, räckte tjänster inte till åt alla. Konkurrensen om positionerna var hård och de individer som avancerat i sin karriär trängde undan personer som hade svagare begåvning eller sämre tur – dessa fick i stället nöja sig med lägre rankade positioner. Till exempel fanns det år 1751 cirka 750 prästtjänster inom kyrkoförvaltningen i Finland och samtidigt 1062 prästsöner som var under 15 år. En årgång omfattade cirka 70 pojkar och årligen vigdes 30–35 personer till präster. Trots att barnsjukdomar kraftigt minskade antalet prästbarn, hade prästerskapet fler efterkommande än det fanns positioner för inom ståndgruppen.³

Inom armén däremot orsakade krig en betydande ökning av vakanta officersbefattningar (dödlighet, etablering av nya truppförband), medan utvecklingen i fredstid var stabil eller gick i motsatt riktning. Däremot började antalet befattningar inom civilförvaltningen i Finland öka kraftigt i slutet av den undersökta perioden, när man efter 1809 började upprätta nya ämbetsverk i storfurstendömet för att ersätta den tidigare svenska centralförvaltningen.⁴ Undersökningsperiodens samhälle var med andra ord inte statiskt och de sociala förändringar som skedde påverkade ståndscirkulationen i båda riktningarna.

3. Yrjö Blomstedt, ’Aleneva säätykierto’, *Suomen Sukututkimusseuran aikakauskirja Genos* 45 (1974:1), s. 18.

4. Wirilander, *Herrasväkeä*, s. 133.

Källor, metoder, begrepp och forskningsområde

Källorna består i huvudsak av de ursprungliga folkbokföringstabellerna och kyrkböckerna som upprättats i Savolax församlingar och vilka förvaras i Riksarkivet, Helsingfors universitets studentregister,⁵ matriklar över tjänstemän som verkade i Savolaxområdet och släktböcker. Undersökningsperioden avgränsas till tiden mellan freden i Nystad 1721 och den kommunala förvaltningens uppkomst 1865. I praktiken innebär gränsdragningen att alla studerande födda i Savolax vars födelseår infallit tidigast 1700 och som publicerats i första delen av Helsingfors universitets studentmatrikel har inkluderats i studien. Den sista studenten från Savolax som finns upptagen i matrikelns första del föddes 1834. Elever födda efter detta år ingår i matrikelns andra del och har inte beaktats här, för att möjliggöra en granskning av studenternas samhällspositioner efter studiernas avslutande och inom den här undersökta perioden. På så sätt omfattar studien uppgifter om 798 studenter. Studiens avgränsning i tid grundar sig på att det tillgängliga källmaterialet blir vanligare och noggrannare först från tiden efter stora ofreden och på att ståndssamhällets sönderfall accelererade i mitten av 1800-talet. På 1860-talet tog en ny epok vid i finländarnas liv, som bland annat påverkade individers möjligheter att studera. År 1865 utexaminerades landets första finskspråkiga gymnasieelever, vilket kort därefter gav ytterligare fart åt den uppåtgående ståndscirkulationen.⁶

Forskningsmaterialet har samlats in med genealogiska metoder och materialet har analyserats utifrån statistik. Med hjälp av två metoder har det varit möjligt att dels beskriva de förändringar som skett i samhällsklasser, dels greppa den ståndscirkulation som skedde med hjälp av konkreta exempel ur enskilda släkter. Den genealogiska metoden har gjort det möjligt att följa ståndscirkulationen långsiktigt över flera generationer och samtidigt tillfört studien ett djupare historiskt perspektiv. Genealogiskt material (kyrklig och statlig folkbokföring samt dom- och räkenskapsböcker) är typiskt för individhistoria. Om man behandlar tiotals eller hundratals släkter parallellt är det dock möjligt att studera ståndscirkulationen som ett kollektivt fenomen.

5. Helsingfors universitets matrikel innehåller också information om finländska studenter som tagit examen vid andra universitet (t.ex. akademien i Åbo och universitetet i Dorpat).

6. Heikki Waris, 'Yliopisto sosiaalisen kohoamisen väylänä. Tilastollinen tutkimus säätykierrosta Suomessa 1810–67', *Historiallinen Arkisto* XLVII (1940), s. 211.

Utgångspunkten för insamlingen av materialet (om studenter födda i Savolax) har varit Helsingfors universitets matrikeldatabas för åren 1640–1852, som är tillgänglig på internet.⁷ Under åren 2021–2022 har jag gjort ett utdrag ur databasen på alla studenter födda i församlingar i Savolax från år 1700 framåt, och dessa utgör en basgrupp i studiens material. Utifrån detta har jag upprättat en databas om studenterna där jag har listat följande uppgifter om dem: födelsedatum och födelseort, faderns yrke, eventuellt nytt efternamn (gäller främst för de studenter som kom från finskspråkiga hem), det yrke eller den rang som studenten uppnådde, yrke eller rang för studentens eventuella svärfar, yrke och rang för studentens manliga ättlingar samt studentens civilstånd och dödsåldern för de studenter som dog ogifta. För att möjliggöra analysen av denna basgrupps ståndscirkulation har ovannämnda yrkes- och ranguppgifter omvandlats till siffror (1–10). På så sätt är det möjligt att göra en statistisk analys enligt den tiogradiga samhällsklasskala som presenteras nedan.

Uppgifterna i studentmatrikeln har kompletterats, särskilt för söner och svärfäder som saknar studentbakgrund, med hjälp av släktböcker och adelstavlor som upprättats med genealogiska metoder. Dessutom har jag funnit söner till studenter med hjälp av Finska Genealogiska Föreningens databas Historiakirjat (HisKi) och med hjälp av tjänsten Familysearch (www.familysearch.org) genom vilken man kan gå in på djupet i de personuppgifter som finns i digitaliserade kyrkböcker. Uppgifterna från sekundärdatabasen HisKi har kontrollerats mot de digitaliserade kyrkböckerna som finns i Riksarkivets digitala katalog (www.digihekdisko.net). Kontrollen har delvis kompletterats med uppgifter från Finska släkthistoriska föreningens medlemssidor.

Traditionellt har forskningen om ståndscirkulation enbart fokuserat på manliga individer. Även i denna studie står manliga ståndspersoner i fokus, vilket beror på samhällets struktur under undersökningsperioden. Vid den här tiden var universitetsstudier, befattningar och offentliga uppgifter som lämpade sig för ståndspersoner endast tillgängliga för män, och familjens sociala status och ståndstillhörighet var avhängig familjens manliga överhuvud. Detta perspektiv varierar dock i denna studie genom att även äktenskapets betydelse som en faktor som påverkar ståndscirkulationen beaktas – detta därför att hustrurs

7. Se Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi>.

sociala bakgrund påverkas av deras faders (studenternas svärfaders) sociala ståndstillhörighet. Kort sagt bestäms den sociala positionen för studenternas hustrur efter den klass som deras fäder tillhörde.

Med ståndscirkulation syftar man på social rörlighet, det vill säga på när en individ eller grupp övergår från en social position till en annan. Begreppet ståndscirkulation användes första gången av greve Torsten Rudenschöld i Sverige på 1840-talet. Rudenschöld var en lärare som skrev flitigt om samhällsfrågor. Enligt honom anspelar ståndscirkulation på förändringar i en persons eller familjs samhällliga position, snarare än på individers övergång från ett politiskt stånd till ett annat (adel, prästerskap, borgare, bönder).⁸ Rudenschölds ståndscirkulation är ett bredare begrepp än det som kopplas till den formella politiska ståndsindelningen, genom att det även omfattar en stor del av den befolkning som lämnades utanför denna. På grund av detta lämpar begreppet sig också väl som utgångspunkt för denna studie.⁹ I detta sammanhang granskas med andra ord inte befolkningen utifrån den politiska ståndsindelningen, utan utifrån den sociala, samhällliga ståndsindelningen (samhällsklasser).

I ståndscirkulationen kan en övergång vara horisontell, och då handlar det om att en person flyttar från en position till en annan på samma samhällliga nivå. Den kan också vara vertikal, och då sker övergången från en lägre samhällsklass till en högre – eller tvärtom. När det gäller bildandet av olika samhällsklasser är den senare – vertikal övergång – klart viktigare som historiskt fenomen. Därför syftar jag med ståndscirkulation i denna uppsats specifikt på en rörelse som går uppåt eller nedåt, från en samhällsklass till en annan.

Följande faktorer har presenterats som allmänna orsaker till ståndscirkulation:¹⁰

1. Tjänstemän, politiska ledare etc. väljs endast för en viss tid.
2. Hela samhällsorganisationen är ärftlig. Dödsfall i de högre lagren kan ge möjlighet för personer ur lägre lager att gradvis avancera i hierarkin.

8. Sten Carlsson, *Svensk ståndscirkulation 1680–1950* (Uppsala 1950), s. 7–8.

9. Till exempel 1780 saknade cirka två tredjedelar av hela Sveriges befolkning rösträtt. Kaarlo Wirilander, *Savon historia III. Savo kaskisavujen kautena 1721–1870* (Jyväskylä 2000), s. 401.

10. Pitirim Sorokin, *Society, Culture and Personality* (New York 1947), s. 435–437.

3. De låga födelsetalen bland överklasserna orsakar en förflyttning uppåt från de lägre klasserna, så att sociala tomrum inte uppstår bland de högsta positionerna.
4. De personer som ärvt sin sociala status visar inte alltid tillräckligt stor förmåga för att kunna behålla sin position. Detta ger möjligheter för personer ur de lägre samhällslagren att avancera i hierarkin.
5. Förändringar i den sociokulturella miljön (till exempel ekonomiska och politiska förändringar, uppfinningar, krig, kulturella förändringar) kan orsaka en uppåt- eller nedåtgående rörelse inom ståndsgrupperna.

Dessa allmänna skäl passar även in i studiet av ståndscirkulationen på 1700- och 1800-talen. Till allmänna sociala orsaker hör också en diskrepans i befolkningsutvecklingen och speciellt de övre folkskiktens möjligheter till tillväxt. Dessutom påverkas ståndscirkulationen av slumpmässiga personliga orsaker, såsom en vårdnadshavares plötsliga död, sjukdom, dåliga levnadsvanor och andra psykiska eller fysiska egenskaper. Betydelsen av valet av maka bör heller inte glömmas bort eftersom äktenskapet kunde ge ekonomiskt stöd och möjlighet att dra nytta av makans släkt nätverk.¹¹

I min forskning använder jag begreppet herrskap, i enlighet med Kaarlo Wirilanders definition, med undantaget att skolmästare och underofficerare (till exempel sergeanter) inte räknas till herrskapet, och fältväblarna, som står högre i rang tillsammans med underofficrarna, jämföras med rusthållare/hemmansägare.¹² Denna gränsdragning motsvarar den tolkning av ståndsgrupperna som Ingvar Elmroth gjort beträffande dessa grupper i sin forskning.¹³ Att avgränsa begreppet herrskap är centralt för att kunna bestämma gruppens nedre gräns, det vill säga skärningspunkten mellan herrskapet och resten av befolkningen. När det gäller militär personal går den nedre gränsen i denna studie vid den lägsta officersgraden, det vill säga fänrik. Den nedre gränsen för civila befattningar inom militärförvaltningen är mönsterskrivare och inom civilförvaltningen den lokala förvalt-

11. Blomstedt, 'Aleneva säätykierto', s. 22.

12. Wirilander, *Herrasväkeä*, s. 90–104.

13. Ingvar Elmroth, *Från överklass till medelklass. Studier i den sociala dynamiken inom Sveriges adel 1600–1900* (Lund 2001), s. 36.

ningens skrivare (sockenskrivare) och bokhållare. Det lägsta skiktet bland kronans egentliga tjänstemän i landssocknarna är länsmännen. Inom kyrkoförvaltningen omfattar herrskapsskiktet hela prästerskapet, och i skiktet ingår därtill universitetslärare, skollärare och hemlärare. Inom landsbygdens näringsliv finns vissa herrskapsyrken, såsom herrgårdarnas inspektorer och industriföretagens tjänstemän, sågverkens bokhållare, skrivare, kontorister och kamrerare.¹⁴ En viktig sammanhållande faktor i de finskspråkiga områdena i Savolax var kunskapen i det svenska språket, som var en central del i herrskapsidentiteten och som även markerade skillnaden mellan herrskapet och den övriga befolkningen.

En central del i studiet av ståndscirkulationen handlar om att klassificera de olika sociala grupperna. I denna studie benämner jag de samhällsskikt, samhällsgrupper eller samhällsstånd som beskriver individers och yrkens sociala position med begreppet samhällsklass. Eftersom studien omspannar en period på mer än tvåhundra år är det viktigt att gruppera människor i samhällsklasser på ett sådant sätt att undersökningen bibehåller sin jämförbarhet även under en lång tid och att klassificeringen kan fördjupas när nya grupper uppenbarar sig. Samtidigt måste grupperingen vara historiskt korrekt såtillvida att grupperingskriterierna utgår från den värdeskala som var rådande under den epok som studeras och inte från forskarens egen tid.¹⁵ De officiella dignitets- och rangordningar som upprättades under svenskt och senare ryskt styre skulle kunna utgöra en naturlig grund för beskrivningen av de olika samhällsklassernas gradering. Med beaktande av att undersökningsperioden är så lång kan det ändå leda till felaktiga tolkningar om man endast utgår från rangordningen för ett visst år – samhället har varit i ständig förändring och samtidigt har klassificeringarna som använts för att beskriva sociala relationer förändrats. I denna studie delas samhällsständena efter personernas tjänste- eller samhällsstatus in i tio samhällsklasser enligt följande:

1. De utan befattning eller känt yrke (till exempel ”före detta gymnasieelever”, psykiskt sjuka, information saknas).
2. Landsbygdens jordlösa befolkning och städernas arbetskraft (till exempel torpare, tjänstefolk, soldater, arbetare, sjömän).

14. Wirilander, *Herrsväkeä*, s. 90–104.

15. Waris, 'Yliopisto sosiaalisen kohoamisen väylänä', s. 213.

3. Underofficerare, samhällets lägsta tjänstemän och hantverkare (till exempel sergeanter, klockare, skolmästare, vice länsmän, vaktmästare, gränsryttare, tulltjänstemän, brofogdar, skomakare, skräddare).
4. Rusthållare, gårdsägande bönder (hemmansägare), köpmän (förutom kommerseråd), rådmän, fältväblar.
5. Lägre rangens militära, civila och kyrkliga tjänstemän samt aktörer inom näringslivet (till exempel fänrikar, länsmän, besiktnings- och häradsskrivare, bokhållare, inspektorer, sockenbetjänter, biträdande präster, apotekare, lärare, adelsgoodsägare).
6. Tjänstemän på medelnivå inom den militära, civila och kyrkliga förvaltningen (till exempel löjtnanter, notarier, kommissionslantmätare, tulltjänstemän, militärdomare, biträdande länssekreterare och länskamrerer, kronofogdar, postmästare, kaplaner).
7. Andra högre tjänstemän i de militära, civila och kyrkliga förvaltningarna samt aktörer inom näringslivet (till exempel kaptener, häradsdomare, kollegiesekreterare, kommissionärer, kyrkoherdar i landsbygdsförsamlingar, storgodsägande ståndspersoner [herrgårdar], företagsledare).
8. Högre militära, civila och kyrkliga förvaltningstjänstemän (till exempel överstelöjtnanter, majorer, assessorer, hovrättsskrivare, länssekreterare, länskamrerer och länslantmätare, kyrkoherdar i stadsförsamlingar, dom- och kontraktsprostar samt borgmästare, handelsmän och kommerseråd i de största städerna).
9. Militära, civila och kyrkliga förvaltningstjänstemän som leder stora enheter samt aktörer inom näringslivet (till exempel överstar, hovrättsmedlemmar, biskopar, lagmän, brukspatroner).
10. De allra högsta tjänstemännen inom militär och civil förvaltning (till exempel landshövdingar, generaler, senatorer, hovrätternas presidenter, de centrala ämbetsverkens chefer, ärkebiskopen).

Den statistiska analysen bygger på förändringar som sker i individers sociala status när de flyttar från en samhällsklass till en annan. I en stigande ståndscirkulation klättrar en person till en högre samhällsklass än den hon föddes inom och i en nedåtgående ståndscirkulation är processen den omvända. Ståndscirkulationens vidd bedöms utifrån hur stora förändringar som sker mellan klasserna. Samhällsklasserna 1–4 representerar allmogen och samhällsklasserna 5–10 herrskapet.

Ovannämnda tiostegsklassificering gör det möjligt att med tillräcklig noggrannhet studera ståndscirkulationen under en period på nästan 150 år. Främst görs detta utifrån de klassificeringskriterier som används av Ingvar Elmroth.¹⁶ Till viss del kompletteras dessa av de kriterier som Heikki Waris¹⁷ använt, och för den sista generationen används även den rangordning som användes i Storfurstendömet Finland.¹⁸

Den samhällseliga förändring som skedde på 1700- och 1800-talen avspeglades i studenternas yrkesval som en del av ståndscirkulationen, och den studeras här genom en uppdelning i åtta klasser:

1. Jord- och skogsbruk
2. Industri och hantverkaryrken
3. Handel och transport
4. Kyrka och skolväsen
5. Militärväsen
6. Civilförvaltning
7. Student/utan befattning eller sysselsättning
8. Andra (ingen information)

Under den undersökta perioden var Savolax ett agrarsamhälle som levde av jordbruk. Efter freden i Nystad blev ”rökpörtstaden” Nyslott, som låg i landskapets östligaste del, endast en marknadsplats underställd Fredrikshamn. Efter freden i Åbo år 1743 hamnade staden helt och hållet på den östra sidan av riksgränsen, vilket innebar att det i Savolax inte fanns någon stad förrän Kuopio grundades 1782. Även efter att Nyslott 1812 återförenats med resten av Savolax tillsammans med Gamla Finland och efter att S:t Michel 1838 börjat sin skakiga tillvaro som administrativt centrum för det nyinrättade S:t Michels län, utgjorde invånarna i dessa små högländsstäder en försumbar andel av Savolax totala befolkning. År 1865 utgjorde de omkring tre procent (mindre än 8 000 personer) av hela Savolax befolkning (250 000).¹⁹ Också andelen herrskap bland invånarna var mycket liten – under den studerade perioden tillhörde över 95 procent av invånarna i Savolax allmogen, som huvudsakligen bestod av bönder, torpare, backstugusittare, inhysingar och tjänstefolk.

16. Elmroth, *Från överklass till medelklass*, s. 35–36.

17. Waris, 'Yliopisto sosiaalisen kohoamisen väylänä', s. 213.

18. *Arvojärjestys Suomen suuriruhtinaanmaalle 1880* (Helsinki 1880).

19. Wirilander, *Savon historia* III, s. 69, 79.

Tabell 1. Savolaxs herrskap åren 1751–1870.

Herrskapet	1751	1772	1810	1850	1870
Adel	146	241	337	256	64
Lärda	264	264	280	479	237
Annat herrskap	729	598	1 181	1 287	654
Herrskap, totalt	1 139	1 103	1 798	2 022	955
% av populationen	2,2	1,4	1,4	0,9	0,4

Källa: Wirilander *Savon historia* III, s. 81, 103.

Herrskapet i Savolax utgjorde proportionellt en mindre grupp än i andra delar av Finland. År 1754 utgjorde herrskapsgruppen 2,7 procent av den totala befolkningen i landet, år 1815 var andelen 1,7 procent och år 1870 var andelen endast 1,5 procent.²⁰ I Savolax minskade herrskapets relativa andel förhållandevis snabbt i jämförelse med resten av landet. Det berodde förutom på den starka befolkningstillväxten som helhet på faktorer som nämns i början av denna uppsats,²¹ vilka medverkade i att provinsens strategiska betydelse minskade. Detta i sin tur bidrog till att dess attraktionskraft på personer som eftertraktade potentiella ämbeten och verksamheter försvagades.

Studier som främjande faktor i Savolax ståndscirkulation

Studier, och framför allt en universitetsutbildning, har traditionellt ansetts möjliggöra en stigande ståndscirkulation. Möjligheten att studera var under den undersökta tidsperioden endast ett fåtal förunnad. I finskspråkiga områden, såsom Savolax, begränsades möjligheten ytterligare av långa avstånd till universitetsstäderna, bristande språkkunskaper (skolväsendet var svenskspråkigt) och bristen på de resurser som krävdes för att gå i skola. Dessutom fanns det en utbredd uppfattning bland allmogen att studier endast var ämnade för herrskap.

20. Wirilander, *Herrsväkeä*, s. 142.

21. Befolkningen i Savolax beräknas ha varit cirka 36 000 personer 1721, cirka 57 000 personer 1751, cirka 125 000 personer 1800 och cirka 243 000 personer 1870. Wirilander, *Savon historia* III, s. 70.

Efter stora ofreden utvidgades landets glest befolkade skolnät till Savolax,²² i och med att den gamla trivialskolan i Viborg flyttade till Nyslott 1723.²³ Skolan hann emellertid inte etablera sin verksamhet ordentligt innan den 1732 på nytt flyttades, den här gången till länet administrativa centrum i Villmanstrand, där den var verksam i knappt tio år fram till 1742 när lilla ofreden började. Efter fem års uppehåll startade en trivialskola i kyrkbyn S:t Michel 1747. De flesta av dem som skrevs in i skolan vid den tiden var barn från lokala herrskapsfamiljer. Redan året därpå, innan man hunnit bygga någon officiell skolbyggnad i S:t Michel, flyttade skolan efter beslut av Borgå stifts konsistorium upp till Rantasalmi. Som motiv för flytten framlades goda vattenvägsförbindelser till både Savolax och Karelen socknar. Trivialskolan inledde sin verksamhet i Rantasalmi 1749 och verkade i byn i nästan fyrtio år, fram till 1787. Då flyttades skolan till Kuopio, främst på grund av de utbildningsbehov som fanns bland barnen till stadens ämbetsherrskap.²⁴ Förutom i Savolax var det också möjligt att gå i skola i mer avlägsna trakter – till exempel skickade familjer sina barn till Borgå gymnasium och till skolor i Åbo.²⁵

Elevantalet i Savolax trivialskola var inte stort. Det årliga antalet elever under 1700-talet var i genomsnitt endast ett tjugotal. Under 1800-talets tidiga decennier ökade antalet och nådde sin topp 1815 (115 elever), varefter det sjönk till i genomsnitt knappa trettio elever.²⁶ På 1800-talet arbetade också skolmästare i en del av socknarna i Savolax, vilka i varierande grad gav barnen en grundutbildning. Dessutom anlätade herrskapet även privata lärare i hemmet i stället för att skicka barnen till en pedagogi. Detta gällde främst den högsta ståndgruppen, det vill säga adeln.

22. Den svenska skolordningen från 1649 delade in läroanstalterna i tre kategorier. Akademierna tillhandahöll den högsta utbildningen, medan gymnasierna i princip var förberedande institutioner till universiteten och trivialskolorna låg längst ner på stegen. Systemet var i grunden hierarkiskt, men i praktiken gick elevens studieväg inte nödvändigtvis rakt från trivialskola till gymnasium och akademi. Gymnasier inrättades inte i alla stift, varför trivialskolorna i de stift som saknade gymnasier hade rätt att skicka sina elever direkt till akademien. I trivialskolornas läroplan ingick bland annat latin, skrivövningar, sång, religionsundervisning, grekiska, logik, retorik och aritmetik. Jussi Hanska & Kirsi Väinö-Korhonen (toim.), *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja kouluutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle* (Helsinki 2010), s. 121.

23. Wirilander, *Savon historia* III, s. 954.

24. *Ibid.*, s. 956–958.

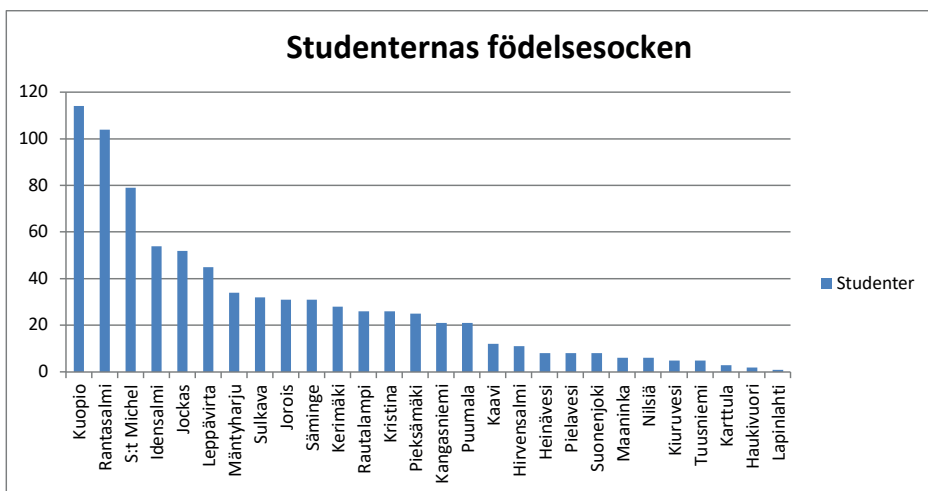
25. *Ibid.*, s. 962.

26. *Ibid.*, s. 963.

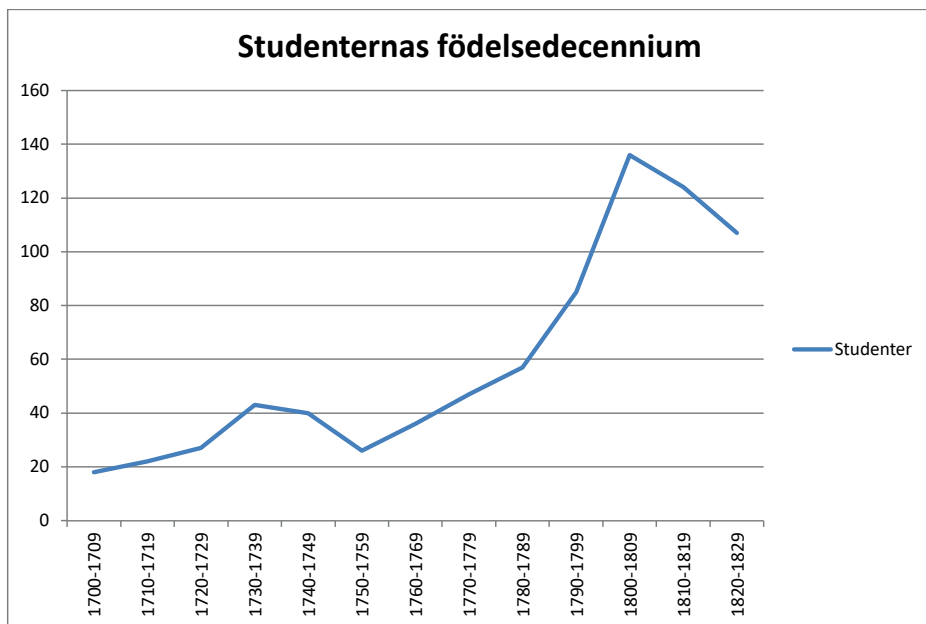
Studenter födda i Savolax

Enligt den studentmatrikel som Helsingfors universitet publicerat för åren 1640–1852 avlade sammanlagt 798 elever födda i Savolax sin studentexamen under åren 1700–1834. Dessa gymnasieelever kom från 28 olika socknar (figur 1).

Länge var antalet studenter från Savolax som var inskrivna vid akademien i Åbo – och senare Helsingfors universitet – mycket litet. Totalt handlade det om endast 150 gymnasieelever födda under första hälften av 1700-talet. Efter mitten av seklet började antalet studenter att öka snabbt och nådde sin topp för dem som var födda under 1800-talets första decennium, totalt 136 personer. Därefter började antalet gymnasieelever minska nästan lika snabbt som det hade ökat i slutet av föregående sekel. Under de sista fem åren av undersökningsperioden (1830–1834) skrevs endast trettio gymnasieelever födda i Savolax in vid universitetet. En betydande orsak till minskningen var att Finland avträdde till Ryssland, vilket fick som följd att den gamla indelta armén avskaffades och att officerare inte längre tilldelades boställen. Även näringslivets allmänna utveckling, tillsammans med urbaniseringen, drev herrskapet från landsbygden till städerna i hopp om bättre levnadsmöjligheter.

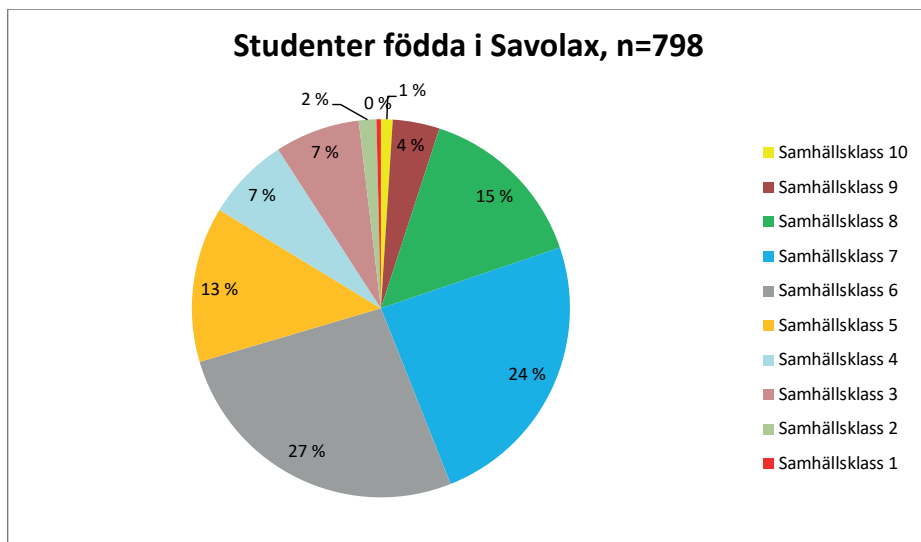
Figur 1. Födelsesocken för studenter födda åren 1700–1834.

Figur 2. Studenter födda i Savolax efter födelsedecennium.

Det fanns några herrskapsfamiljer i Savolax från vars krets ett betydande antal gymnasieelever från landskapet kom. Under undersökningsperioden skrevs arton personer från familjen Poppius in vid universitetet. Den förste representanten var Henrik Poppius från Padasjoki, som tjänstgjorde som kyrkoherde i Juva (Jockas) 1697–1730. Släkten Poppius från Juva kom att bli en betydande herrskapssläkt, vars medlemmar bland annat tjänstgjorde som kyrkoherdar i Juva under fyra generationer i följd åren 1697–1802. Senare, åren 1833–1866, var en medlem av släkten även kaplan i Juva. En annan stor släkt av präster och tjänstemän från östra Finland, från vilken arton personer skrevs in vid universitetet, var Winter. Släktens första student var Henrik Winter som föddes 1708 i Savolax och som blev kaplan i Kides. Familjerna Heinricius, Molander och Paldanius producerade också mer än tio studenter vardera; fjorton Savolaxfödda medlemmar från vardera av dessa släkter studerade vid universitetet. Bland Savolax stora lärda släkter hade även Aminoff, Argillander, Forstén och Krogerus ett tiotal studenter vardera.

När man tittar på studenternas sociala bakgrund finner man att mer än fyra femtedelar (84 procent) kom från svenskspråkiga herrskapsfamiljer i någon av samhällsklasserna 5–10 och endast cirka 16 procent från de lägre samhällsklasserna 1–4, som trots allt omfattade mer än 95 procent av hela Savolax befolkning. Studenter registrerade sig vanligtvis enligt sin hemsocken vid universitetets nationer. Andelen herrskapsbarn i den Savo-karelska avdelningen var klart högre än i andra avdelningar och den kom även att stämpas som elitistisk. Utvecklingen kulminerade på 1830- och 1840-talen, då den Savo-karelska avdelningen rent av omtalades som en ”adelsavdelning” på grund av att dess medlemmar var mer aristokratiska än i andra avdelningar.²⁷

Figur 3. Social bakgrund för studenter födda i Savolax.²⁸

Eftersom skolväsendet under den här undersökta perioden fortfarande var svenskspråkigt blev studenter med finskspråkig bakgrund tvungna att studera på svenska. Som ett led i den stigande ståndscirkulationen antog de därmed även en ny identitet som nästan utan undantag

27. Martti Ruutu, *Savo-karjalaisen osakunnan historia 1857–1887* (Helsinki 1939), s. 53.

28. Samhällsklasserna 1–4 innefattar studenter som kom från allmogen och klasserna 5–10 studenter med herrskapsbakgrund. För beskrivning av klassificeringen, se kapitlet om källor och metod.

innebar ett nytt svenskt efternamn. Totalt femtio av de studenter som ingår i den föreliggande undersökningen bytte sitt finskspråkiga namn till ett svenskspråkigt efter att de kommit in på universitetet. När finskhetsvurmen blev starkare vid mitten av 1800-talet behöll några av studenterna (Johan Paavilainen, Matias Putkonen, Paul Tikkanen, Mikael Pelkonen, Anders Sairanen, Karl Kinnunen och Matts Kotilainen) sina finska namn, och författaren och tidningsmannen Pietari Hanén tog tillbaka sitt finska namn och blev Pietari Hannikainen. Författaren Anders Väänänen ändrade till och med sitt efternamn till savolaxisk dialekt: Weänänen.

I det följande undersöker jag först ståndscirkulationen bland de studenter som härstammade från allmogen och hade en bakgrund i de fyra lägsta samhällsklasserna. Därefter går jag över till ståndscirkulationen bland herrskapsstudenterna från de sex högsta samhällsklasserna.

Allmogestudenterna

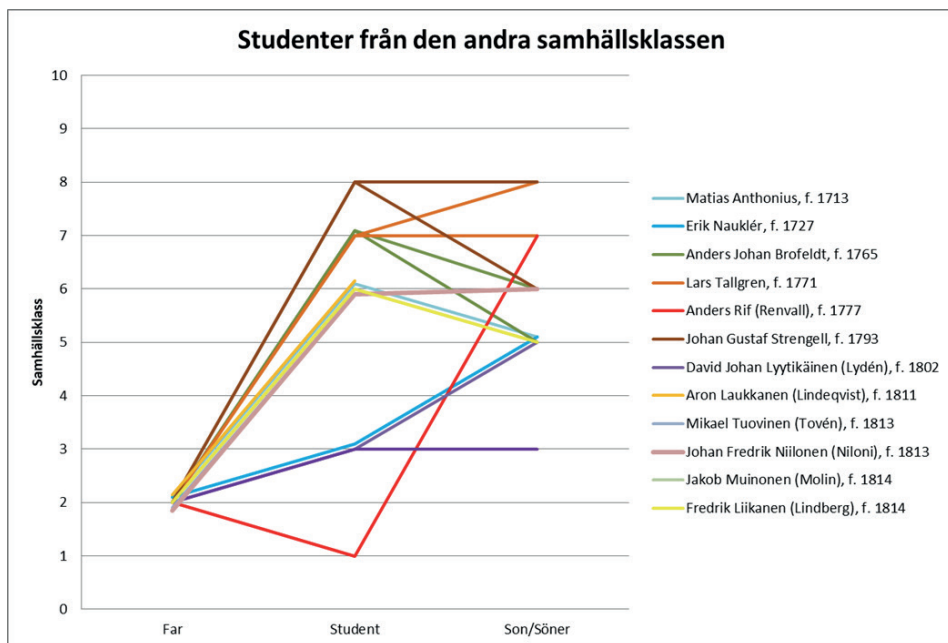
Endast tre av studenterna härstammade från den lägsta samhällsklassen: Jonathan Melartin (gammal herrskapssläkt), son till en avsatt kapellan i Hirvensalmi; Kristian Hjerpe, vars fars yrke är okänt; Adolf Fredrik Fransén, född som oäkting.²⁹ Två av dessa blev kapellaner, Melartin i Puumala och Hjerpe i Ilomants, medan Fransén blev assistent till kyrkoherden i S:t Michel. Den biträdande prästen Fransén (tidigare Gustafsson/Kustaanpoika) tillhörde som oäkta barn den klart lägsta samhällsklassen av dessa tre studenter. Hans stigande ståndscirkulation sträckte sig dock inte till senare generationer, eftersom han dog ogift i S:t Michel vid 25 års ålder 1833. Franséns mor var Maria Koponen, mångårig hushållerska åt länskamreren i Kuopio, Gustaf Salenius. Med beaktande av det patronym som sonen fick kan det inte uteslutas att fadern kan ha varit ståndsherren Salenius.³⁰ I det här fallet är det möjligt

29. August Engelbrekt Ahlqvist, statsråd och rektor vid Helsingfors universitet, föddes 1826 i Kuopio som oäkta son till pigan Maria Augusta Ahlqvist. Ahlqvist har i denna undersökning inte beaktats som en student från den lägsta första klassen, utan klassificeringen har gjorts efter hans fosterfar Karl Stenius, som var ordförande i Karelen ägodelningsrätt och tillhörde den sjätte samhällsklassen. Från denna klättrade Ahlqvist till den nionde klassen. August Ahlqvists biologiska far var general, friherren Johan Mauritz Nordenstam. Nordenstam fick vetskap om sin son först när denne redan gick på universitetet, och först då började han stödja sin sons studier. Antti Pirinen, *Perkeleitä ja enkeleitä. Ahlqvistien maailmat* (Helsinki 2022), s. 60.

30. Pirinen, *Perkeleitä ja enkeleitä*, s. 59.

att länskammaren Salonius kan ha hjälpt sin oäkta son att studera och därmed att stiga i social grad. Jonathan Melartin gifte sig med Anna Elisabet Tawaststjerna, dotter till en adlig löjtnant, och fick två söner som liksom sin far blev tillhöriga den sjätte samhällsklassnivån: den ene sonen som kaplan och den andre som lantmätare. Kristian Hjerpe var den som lyckades bäst sett utifrån ståndscirkulation. Han gifte sig med sin föregångares dotter och fick två söner, av vilka den äldsta blev kyrkoherde i Kides och kontraktsprost (klass 8) och den yngre blev kronofogde (klass 6).³¹

I denna lägsta samhällsklass var det personer som gifte sig med kvinnor av högre börd än de själva och vars förfäder hade kontakter till herrskapspersoner som uppnådde en stigande ståndscirkulation. Fransén var den enda som kom från verkligt blygsamma förhållanden. Hans stigande ståndscirkulation avbröts innan den hunnit komma i gång på allvar eftersom han dog ung.

Figur 4. Studenter från den näst lägsta samhällsklassen.

31. I texten anger siffran inom parentes efter yrket/graden samhällsklassen för det yrket/ den graden.

Ur den näst lägsta klassen kom tolv gymnasieelever (födda 1713–1814). Av dessa var fyra torparsöner medan två hade en korpral, två en dräng och två en arbetskarl som far. Dessutom fanns bland dessa en son till en körsven och en vars far var soldat. Högst av dessa (till klass 7) klättrade de studenter som blev kyrkoherdar, det vill säga Anders Johan Brofeldt, drängson från Idensalmi; Lars Tallgren, korpralsson från Pielavesi; Johan Gustaf Strengell, som i rollen som kyrkoherde i Sakkola till och med uppnådde kontraktsporstgraden (klass 8).

Strengell var född utom äktenskapet. Hans far var en dräng från Kuopio och hans mamma tjänade hos en herrskapsfru i Kuopio. De anspråkslösa premisserna hindrade dock inte Strengell från att studera och göra karriär i snabb takt (han blev kyrkoherde i Sakkola endast 33 år gammal) eller från att gifta sig med dottern till kontraktsposten Wolter, som var kyrkoherde i Pyhäjärvi. Denne Wolter dog 1829 bara ett år efter dotterns bröllop. Han hann därför inte främja sin svärsons karriär, eftersom Strengell redan 1826 utnämndes till kyrkoherde i Sakkola, efter att dessförinnan ha undervisat vid Helsingfors trivialskola i sex år. Äktenskapet innebar ändå ett ökat socialt kapital som breddade Strengells nätverk i herrskapskretsarna genom att han blev del av Wolters släkt. Strengells söner blev medicine doktorer. En av dem arbetade som stadsläkare i Vasa och den andre som provinsialläkare i Fredrikshamn. Utövandet av medicin fortsatte i nästa generation med en kommunalläkare, en provinsialläkare och en tandläkare. Den första representanten för familjen Strengell i Finland var Olof Strengell, från Strängnäs i Sverige. Han arbetade bland annat som sockenskrivare i Kuopio 1696–1723. Bland Johan Gustaf Strengells förfäder fanns med andra ord ståndspersoner, och den ståndscirkulation som hamnat på sjunkande kurs i denna släktgren började med honom återigen stiga.³²

Anders Johan Brofeldt fick elva barn. Två av de fem sönerna nådde vuxen ålder – av dessa blev den ena kaplan i Nurmes (klass 6) och den andra länsman i Taipalsaari (klass 5). För deras del blev ståndscirkulationen med andra ord sjunkande. Bland sönerna till kaplanen i Nurmes blev den ena kyrkoherde i Savolax storsocken Idensalmi (Theodor Brofeldt, också far till författaren Juhani Aho). Den andra blev fängelsedirektör

32. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: 'Johan Gustaf Strengell'*, nätpublikation 2005, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=12605> och *'Henrik Vilhelm Wolter'*, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=9293> (hämtad 21.1.2023).

och lantdagsman och uppnådde kollegieassessors grad. En av sönerna till länsmannen i Taipalsaari blev å sin sida advokat och affärsman, och en annan – Arthur Brofeldt – nådde toppen av samhällsstegen när han blev senator. Ursprungligen kom familjen Brofeldt från Sverige – Bengt Brofeldt (1687–1760), född i Östra Götaland, kom till Finland som soldat och tjänstgjorde i Savolax regementets Juvakompani som ansvarig för inkvarteringen.³³ Ståndscirkulationen var med andra ord varken rak eller enkelriktad, utan den innehöll upp- och nedgångar för släktens olika generationer.

Karriärutvecklingen för en av studenterna, Anders Renvall, sticker ut mot de andra på grund av sin sjunkande spiral. Han var son till en rotesoldat från S:t Michel och lyckades gifta sig med två herrskapskvinnor, först med dottern till en militärkommisarie och efter hennes död med dottern till en kyrkoherde. Äktenskapen verkar ändå inte ha stött Renvalls karriär, eftersom den formade sig efter hans brist på kontroll över sitt personliga liv. Efter att under lång tid ha varit biträdande präst i olika församlingar lyckades han 1824 vid 46 års ålder äntligen få en fast tjänst som kaplan i Mola. Renvall slutade dock inte sitt liv som kaplan, eftersom han avskedades från posten på grund av fylleri 1842.³⁴ En av Renvalls söner avancerade till kaptensgraden, men dog av allt att döma barnlös i Åbo 1864. Om de två andra sönernas ättlingar finns inga uppgifter.

Från den tredje samhällsklassen härstammade redan fler studenter, 58 stycken. Nio av dem var klockarsöner, åtta sergeantsöner, sju skräddarsöner och sex hade en far som var skolmästare och en hade en far som var skomakare. Inte heller från denna sociala klassnivå steg man emellertid direkt till de allra högsta sociala skikten, det vill säga klasserna 9–10. Henrik Johan Ehnberg, snickarson från S:t Michel, Karl Efraim Waenerberg, fältskärson från Leppävirta, och Kuopioborna Gustaf Vilhelm Jäderholm, son till en vagnmakare och Lars Erik Mozelli, son till en färgare, klättrade med tiden upp till den åttonde klassen. Ehnberg blev länslantmästare (han gifte sig med en kaptensdotter), Waenerberg blev chef för tulldistriktet (han förblev ogift), Jäderholm

33. Veli-Matti Autio, 'Brofeldt', *Kansallisbiografia*-nätpublikation, Studia Biographica 4 (Helsinki 1997–).

34. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: 'Anders Renvall'*, nätpublikation 2005, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=11404> (hämtad 10.11.2022).

blev kyrkoherde och kontraktsprost i Jakimvaara (han gifte sig med en kaplansdotter) och Mozell blev kyrkoherde och domkapitelassessor i Reval (han gifte sig med dottern till en kommissarie).

Ingen av dessa studenters söner uppnådde samma position som sina fäder. Ehnbergs son blev länskattnästare (klass 7) och Mozells son blev massör (klass 3). Jäderholm fick fem söner som levde till vuxen ålder, varav två blev apotekare (klass 5), två blev chefer på olika nivåer i näringslivet (klass 7 och 5) och en blev stadskamrer (klass 6).

Fem studenter som härstammade från den tredje samhällsklassen dog under studietiden. Sett utifrån ståndscirkulationen gick det sämst för sonen till en brofogde i Idensalmi, Henrik Gummerus. Han representerade en gammal och stor herrskapsläkt, men efter att han gift sig med dottern till en landbonde (klass 3) dog han till sist som inhysing (klass 1).

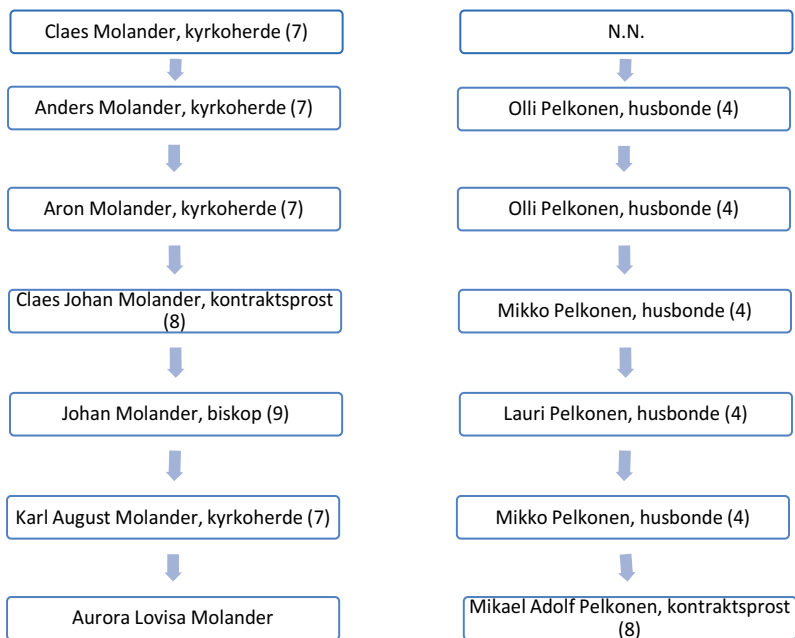
Från den fjärde klassen, det vill säga den högsta samhällsklassen bland allmogen, härstammade 57 studenter. Överlägset flest, fyrtio stycken, var söner till husbönder. Sex av studenterna hade en rusthållare som far, fyra en fältväbel och fyra en köpman. Tre av studenterna hade en far som börjat som hantverkare men sedermera blivit rådman. Liksom studenterna med bakgrund i den tredje samhällsklassen, lyckades inte heller studenterna från den fjärde klassen nå högre än den åttonde samhällsklassen. Och precis som tredje klassens studenter var det även här endast fyra som nådde den åttonde nivån: hovrådet Erik Laxman, son till en köpman från Säminge; kyrkoherden och kontraktsprosten i Impilax Mikael Adolf Pelkonen, son till en husbonde från Tuusniemi; länslantmätaren Fredrik Gustaf Therman, son till rådman från Säminge; kyrkoherden och kontraktsprosten i den finska församlingen i S:t Petersburg Johan Kristoffer Öhqvist, son till en rådman i Kuopio.

Av dessa studenter var Laxman den som ingick det mest fördelaktiga äktenskapet, med dottern till en överste (klass 9). Laxmans söner blev också de av dessa studenters ättlingar som klättrade högst på skalan: en av dem blev advokatfiskal i hovrätten (klass 8) och den andra blev kapten (klass 7). Pelkonen var gift tre gånger. Första maken var dotter till en kyrkoherde (klass 7), den andra till en godsägare (klass 5) och den tredje till en kapellan (klass 6).

Pelkonens första maka, Aurora Molander, kom från en gammal prästsläkt och hennes farfar, Johan Molander, hade varit biskop i Borgå. Pelkonen, som var son till en husbonde från Tuusniemi, hade med andra

ord klättrat på den sociala stegen på ett sätt som inte bara handlade om den samhälleliga positionen. Det ståndsmässiga äktenskap som studierna hade gjort möjligt för honom förde även med sig socialt kapital och ett nätverk med kontakter till herrskapskretsar. Pelkonens söner fick alla högaktade yrken som vuxna: den äldste blev kommunalläkare (klass 6), den mellersta häradsskrivare (klass 5) och den yngste kyrkoherde (klass 7). Pelkonen lät även utbilda sin dotter som tog examen 1898 och därefter arbetade som assistent till Forststyrelsens kamrer tills denne bildade familj. Därefter blev hon genom giftermål herrgårdsfru på Wijks gård i Kimito och kom att verka bland annat som ordförande för Marthaförbundet.³⁵

Som kontraktsprost klättrade Pelkonen så småningom högre i grad än sin svärfar. Pelkonens stigande ståndscirkulation illustreras i figur 5, som visar de sex generationer som föregick honom och hans maka.

Figur 5. Sju generationer av familjerna Molander och Pelkonen. Studiernas betydelse i en stigande ståndscirkulation.

35. 'Ester Reinius', <https://www.martat.fi/martat/marttaperinne/henkilot/marttaliiton-puheenojohtikat/ester-reinius> (hämtad 20.12.2022).

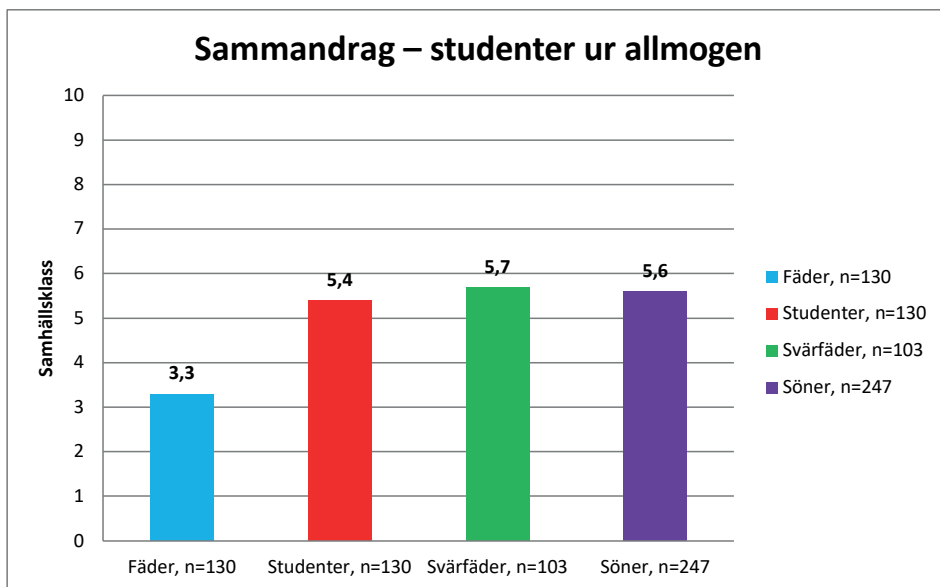
Samtidigt framgår att makarna kom från olika bakgrund. Studierna gjorde det möjligt för Pelkonen att klättra högt på klasstegen och samtidigt bröt han den långa kedjan med generationer av husbönder.

Tre av de studenter som ingår i den föreliggande undersökningen stannade kvar i samma klass som de föddes i. Studierna till trots var det två söner till husbönder som också blev husbönder och en köpmansson blev sedermera själv köpman. Inte heller deras ättlingar klättrade högre, utan stannade kvar i den fjärde klassen.

Åtta av studenterna sjönk lägre ner på stegen än den fjärde klassen där de var födda. Sex av dessa var söner till en husbonde, så den stigande ståndscirkulation som kunde ha blivit möjlig genom studierna tog för deras del slut innan den ens hunnit börja. Av dessa husbondsöner förblev tre utan fast tjänst (klass 1), två blev klockare (klass 3) och en dog som student (klass 1). Av dessa åtta studenter fick fyra manliga ättlingar, medan de övriga fyra förblev ogifta. Sonen till en husbonde i Rautalampi, Matts Heliander (tidigare Pöyhönen), lyckades inte slutföra sina studier efter studentexamen och blev till sist klockare i den nygrundade Hankasalmi kapellförsamling (klass 3). Ståndscirkulationen sjönk ännu brantare i följande generation, när den ende av Helianders söner som levde till vuxen ålder dog vid 79 års ålder som rotehjon (klass 1). I denna grupp var det bara söner till låssmeden Josua Weisell (tidigare Väisänen) som blev mer framgångsrika än sin far, och med dem steg ståndscirkulationen återigen: den förste sonen blev länsman (klass 5), den andre kaplan (klass 6) och den tredje hemmansägare (klass 5). Till Josua Weisells kaplanson Claes Weisells ättlingar hörde bland andra chefen för Statskontoret, Klaus Väisälä, och professorerna Vilho, Yrjö och Kalle Väisälä, av vilka Vilho grundade det nuvarande börsbolaget Vaisala Oyj.³⁶

Bland studenterna ur allmogen motsvarade den genomsnittliga samhällsklassen (faderns samhällsklass) 3,3. Av dessa elever var fyrtio söner till en husbonde (klass 4), nio hade en far som var klockare (klass 3), åtta var son till en sergeant (klass 3), sju till en skräddare (klass 3) och sex till en rusthållare (klass 4), skolmästare (klass 3) eller skomakare (klass 3). Av studenterna kom 40 procent från en jordbrukarbakgrund, 22 procent från en industri- eller hantverkarfamilj, 14 procent från

36. Heikki Soininvaara, 'Weisell, Väisälä', Gunnar Soininen et al. (toim.), *Uusi sukukirja III, Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja XX* (Helsinki 1970), s. 334–350.

Figur 6. Sociala klasser för studenter utan herrskapsbakgrund (samhällsklass 1–4) och för deras svärfäder och söner.

en militär familj och 13 procent från en sfär inom kyrko- och skolväsendet. Från handels- och civilförvaltningskretsar kom endast några enstaka studenter.

Studenter som saknade herrskapsbakgrund lyckades i genomsnitt klättra ungefär två samhällsklasser högre än sin utgångsnivå. Den klassnivå de i genomsnitt uppnådde var 5,4 som låg mellan yrkena biträdande präst (klass 5) och kaplan (klass 6), länsman (klass 5) och kronofogde (klass 6) samt fänrik (klass 5) och löjtnant (klass 6). De studenter som gifte sig klättrade något högre än de ogifta, vilket berodde på att de i genomsnitt levde längre (bland de som dog ogifta fanns nämligen även de som dog kort efter att de blivit studenter). Äktenskapet främjade också den uppåtgående ståndscirkulationen för de gifta studenterna. Den genomsnittliga klassnivån för de gifta studenterna var 5,8, vilket låg mycket nära deras svärfäders nivå som i genomsnitt var 5,7. Studenterna hittade oftast sin hustru i högre kretsar än de som de själv härstammade från och i genomsnitt från nästan exakt samma klass som de klättrade till efter studierna. De som ingick i följande

generation kom också att tillhöra en klass som låg mycket nära deras faders och morfaders, det vill säga i genomsnitt 5,6. I de flesta fall fortsatte med andra ord inte den stigande ståndscirkulationen i den tredje generationen.

Tabell 2. De studenter som gjort det största klassprånget.

Person	Född	Far	Samhällsklass	Student	Samhällsklass	Svärfar	Samhällsklass	Klasssprång
Johan Gustaf Strengell	Kuopio, 1793	dräng	2	kontraktsprost	8	kontraktsprost	8	6
Kristian Hjerpe	Puumala, 1723	ingen information	1	kaplan	6	kaplan	6	5
Jonathan Melart	Hirvensalmi, 1764	före detta kaplan	1	kaplan	6	löjtnant (adlig)	6	5
Johan Brofeldt	Idensalmi, 1765	torpare	2	kyrkoherde	7	viceauditör	5	5
Lars Tallgren	Pielavesi, 1771	korpral	2	kyrkoherde	7	löjtnant	6	5
Henry John Enberg	S:t Michel, 1800	snickare	3	länslantmätare	8	kapten (adlig)	7	5
Karl Efr. Waenerberg	Leppävirta, 1800	fältskär	3	tulldistriktschef	8	ogift		5
Gustaf Wilh. Jäderholm	Kuopio, 1806	vagnmästare	3	kontraktsprost	8	kaplan	6	5
Lars Erik Mozelli	Kuopio, 1828	färgarmästare	3	domkapitel-assessor	8	kommissionär	7	5

Av alla studenterna var Johan Gustaf Strengell den som gjorde det största klassprånget. Han blev kontraktsprost och klättrade med andra ord sex klasser högre än sin far. Hans svärfar var också kontraktsprost. Sammanlagt var det åtta av studenterna som klättrade fem klasser högre än sina fäder. De föddes alla i samhällsklasserna 1–3 och klättrade upp till klasserna 6–8. De hade alla en svärfar som tillhörde herrskapskretsen – två hade till och med en adlig svärfar. Svärfäderna representerade

med andra ord samhällsklasserna 5–7 och var på så sätt 3–5 klasser högre på skalan än dem som deras svärsöner fötts inom. Endast en av de åtta studenter som gjorde det största klassprånget var ogift. Inte en enda av dem landade på en nivå lägre än sin svärfar. Däremot klättrade fem av dem högre än sin svärfar, medan två låg kvar på samma nivå som denne.

Herrskapsstudenter

Det är först bland studenter med bakgrund i den femte samhällsklassen, det vill säga den lägsta egentliga herrskapsklassen, som man kan hitta studenter som klättrade högre än den åttonde klassen. Det gällde ändå bara tre av dessa, varav två dessutom var adliga. Torsten Tawast, född i Kuopio 1752 som son till en fänrik, blev överste. Detsamma gällde en annan son till en fänrik från Kuopio, Erik Johan von Fieandt, född 1762.³⁷ Överste Tawast dog ogift vid 71 års ålder. Erik Johan von Fieandt gifte sig med Catharina Charlotta Duncan, dottern till postdirektören i Abborrfors, den kunglige sekreteraren (klass 8) Nils Gustaf Duncan. Av deras tre söner blev den äldste vicehäradshövding och herrgårdsägare i Pälkjärvi (klass 7), den mellerste aktuarie vid hovrätten i Vasa (klass 6) och den yngste generalmajor (klass 10).

Adlighet främjade karriäravancemang i synnerhet på 1700-talet, eftersom adelns särskilda privilegier officiellt avskaffades först 1809 i Sverige. Detta var särskilt användbart för dem som ville göra karriär inom det militära, där de högsta officersgraderna från överste och uppåt hade varit reserverade för adelsmän.³⁸ I Finland fortsatte den adliga företrädesrätten till höga ämbeten gälla under hela 1800-talet, även om enskilda paragrafer upphävdes från och med början av 1860-talet. Undantag för adelns privilegier gjordes dock ständigt, och på 1800-talet byggde adelns kontroll av det offentliga maskineriet inte längre på formella privilegier utan snarare på adelns ekonomiska, kulturella

37. Den tredje som steg till nionde klassen var direktören för Finlands bank och för Föreningsbanken, lagmannen Anders Johan Rudbäck, född 1826 i Idensalmi där hans far var häradsskrivare. Rudbäck var gift två gånger: den första maken var hans kusin och dotter till Brahestads borgmästare, kollegieassessorn (8) Gummerus, och den andra maken var dotter till kommerserådet Snellman från Uleåborg (8) – båda kom från gamla herrskapsfamiljer. Rudbäcks två söner hamnade däremot i en klart lägre samhällsklass än han själv: den förstfödde blev extraordinarie kopist för senaten (4) och den yngste blev banktjänsteman (3).

38. Elmroth, *Från överklass till medelklass*, s. 117.

och sociala kapital, som på ett avgörande sätt kompletterade adelskapet som sådant.³⁹

De personer som härstammade från den sjätte samhällsklassen, det vill säga 212 studenter, utgjorde den klart största studentgruppen. Av dessa gifte sig 158 studenter och i genomsnitt klättrade de 0,6 grader högre på klasskalan än sin svärfar. Från denna grupp nådde tio studenter den nionde klassen och fem till och med den tionde och därmed högsta klassen. Äktenskapet främjade den uppåtgående ståndscirkulationen och av dessa femton studenter var det bara en som var ogift: August Vilhelm Calonius, son till en kapellan i Kristina. Han dog som överste på Gotland vid fyrtio års ålder.⁴⁰ Den sociala statusen för svärfäderna till de tio studenter som klättrade från sjätte till nionde klass var nästan 7 (6,8), det vill säga högre än studenternas ursprungliga klass. Alla svärfäder till dessa studenter var ståndspersoner, allt från länsmän (klass 5) och skattmästare vid sjukhuset (klass 5) till överstar (klass 9) och överdirektörer (klass 9). För de fem studenter som klättrade från sjätte till tionde klass var skillnaden mellan deras egen och svärfadernas bakgrund ännu mer uttalad, eftersom svärfadernas sociala klass i genomsnitt låg på 8,4. Bland svärfäderna fanns i och för sig en apotekare (klass 5), men även en general (klass 10) och en senator (klass 10). Tre av de studenter som nådde den tionde klassen adlades också: sonen till en tullkontrollant, Erik Johan Pomoell, blev vicepresident i hovrätten (Pomell), sonen till en vice länssekreterare, Otto Leonard Blom, blev guvernör (von Blom) och kapellansonen Georg Gustaf Winter blev geheimeråd (von Winther). Således upprätthöll de som steg till den högsta samhällsklassen genom att själva adlas en struktur där de högsta positionerna innehades av adelsmän.

Tre av de studenter som nådde den nionde eller tionde samhällsklassen fick söner som lyckades stanna kvar på samma nivå eller klättra ännu högre än sin far. En av Otto Leonard von Bloms söner blev senator (klass 10), liksom sonen till lagmannen (klass 9) Fredrik Vilhelm Hjelmman. En annan son till Hjelmman blev generalmajor (klass 10).

39. Alex Snellman, *Suomen aateli, yhteiskunnan huipulta uusiin rooleihin 1809–1939*, Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XXXIV (Helsinki 2014), s. 77–78.

40. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: 'August Vilhelm Calonius'*, nätpublikation 2005, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=10972> (hämtad 22.1.2023).

En av biskop Johan Viktor Johnssons söner (klass 9) blev prokurator i senaten (klass 10) och en annan minister (klass 10). Den andra ytterligheten i denna grupp utgörs av de söner som blev tekniker (klass 3) samt affärsidkare och affärsman (klass 4). I dessa fall skedde helt klart en sjunkande ståndscirkulation. På sätt och vis berättar dessa yrkestitlar från det sena 1800-talets medelklass också om det traditionella ståndssamhällets upplösning och samhällets klassutjämning.

Av studenterna var det 193 som kom från den sjunde samhällsklassen, och 103 av dem, eller mer än hälften, var son till en kyrkoherde. Det var också relativt många som var son till en kapten (31) eller häradsdomare (17). I denna grupp genomgick majoriteten, 103 (53 procent), en sjunkande ståndscirkulation. Tjugo av studenterna sjönk till den första samhällsklassen, varav fem dog som studenter under studietiden och femton blev arbetslösa. Alla utom tre var ogifta. I samband med fyra av dem som avled utan att ha uppnått ett ämbete omnämns psykisk sjukdom, en faktor som torde ha varit en orsak bakom deras sjunkande ståndscirkulation. Även många andra personliga skäl har bidragit till en sjunkande ståndscirkulation, vilket exemplifieras av följande citat ur Axel Bergholms *Sukukirja. Suomen aatelittomia sukuja* (1984):

Studenten Zachris Johan Berner, son till kyrkoherden i Mäntyharju, hade för avsikt att bli präst, men efter att ha förlöjligats av sin far och blivit förargad över detta bestämde han sig för att kasta in handduken och från och med 1805 bodde han i stället resten av sitt liv i Mäntyharju i huset Autiomäki, där han tog hand om getter och fick smeknamnet "bockherre". Det sägs att han levde helt och hållet som en bonde och i slutet av sitt liv knappt ens kunde skriva sitt namn.⁴¹

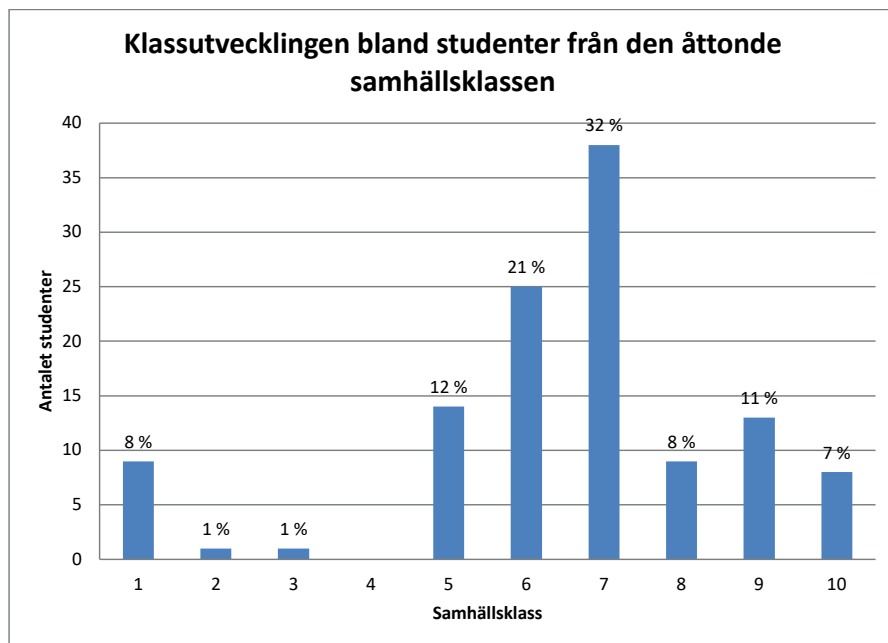
Åtta andra av de studenter som härstammade från den sjunde samhällsklassen sjönk till allmogenivå (klass 1–4). Fem av dem började tjänstgöra inom det militära och bara två av dem gifte sig.

Bland de studenter som härstammade från sjunde klassen avancerade 39 till de övre klasserna. Alla utom fem av dessa var gifta. Majoriteten (25 studenter) klättrade till den åttonde klassen. Åtta steg till den nionde klassen och sex till den tionde. Av dessa fjorton sistnämnda studenter var tre adliga från födseln och tre adlades för sina meriter under sin karriär: riksrådet Anders Johan af Heurlin, geheimerådet Alexander von Collan och senator Sune Birger af Björkestén. Däremot

41. Axel Bergholm, *Sukukirja. Suomen aatelittomia sukuja* (Helsinki 1984), s. 140–141.

var det två av de senatorer som steg till den översta klassen, Anders Vilhelm Orraeus och Axel Ludvig Born⁴², samt landshövdingen i Uleåborgs län Gabriel Johan Masalin⁴³ som inte adlades.

Av studenterna var det 118 som kom från ett av samhällets övre skikt, det vill säga från den åttonde samhällsklassen. En tredjedel (40) av dem var son till en kontrakts- eller domprost, och nästan lika många, 36, hade en far med en av de högre officersgraderna (överstelöjtnant eller major). De övrigas fäder var mestadels assessorer, hovråd och

Figur 7. Klassutvecklingen bland studenter från den åttonde samhällsklassen.

42. Gabriel Poppius, son till kyrkoherden i Juva, Henrik Poppius, utnämndes 1826 till president i Sveriges kommerskollegium och 1833 till ledamot i regeringen. Ett högt ämbete krävde inte längre en adlig bakgrund och det ansågs inte heller längre nödvändigt att adla honom. Carlsson, *Svensk ståndscirkulation 1680–1950*, s. 87.
43. Det är möjligt att Axel Ludvig von Borns far, Carl Born, var utomäktenskapligt barn till överstelöjtnant Carl Bernhard von Born, eftersom denne von Borns son, friherre Samuel Fredrik von Born, stödde sin möjliga halvbroders sons studier efter halvbroderns död. Eric von Born, 'Ur von Bornska ättens historia II', *Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja 10* (1926), s. 369.

hovsekreterare samt landssekreterare och landskamrerare. En tredjedel av studenterna från den här klassen hade en kyrklig bakgrund, en tredjedel en militär bakgrund och en tredjedel en bakgrund inom kretsen av arméns civila tjänstamannakår.

Den största klassnedgången gjorde nio studenter ur den åttonde klassen – de sjönk sju klasser och var alla ogifta. Fem av dem dog kort efter att de blivit studenter, innan de ens uppnått 25 års ålder. De andra fyra blev mer än 30 år gamla och dog utan ämbete. Den äldste av dessa var Georg Heinricius, son till kyrkoherden i Rantasalmi, kontraktsprosten Anders Heinricius. Vid 45 års ålder avskedades han från tjänsten som andre filosofiassistent vid akademien i Åbo på grund av sjuklighet, och efter det levde han ”i stor ångest” och dog 75 år gammal i Åbo 1785.⁴⁴ Utöver dessa fall var det två av studenterna som hamnade utanför herrskapsskiktet: korpralen Jakob Reinhold Poppius, son till kyrkoherden i Juva, kontraktsprosten Abraham Poppius, stupade i slaget vid Villmanstrand 1741 innan han hade hunnit fylla trettio;⁴⁵ Robert Vilhelm Weber, son till major Konrad Vilhelm Weber från Juva, blev sjöman.⁴⁶ Också dessa två verkar ha varit ogifta.

Fjorton av studenterna från den åttonde samhällsklassen sjönk till den femte klassen, det vill säga till en lägre samhällsklass. En sjunkande ståndscirkulation var även ödet för 25 av de studenter från den åttonde klassen som sjönk till den sjätte klassen och för 38 av de studenter som hamnade i den sjunde klassen. Nio studenter blev kvar i den åttonde samhällsklassen där de var födda. Tretton tog sig till den nionde klassen i en stigande ståndscirkulation och åtta tog sig ända upp till den högsta klassen.

De elva studenter som råkade ut för en klart sjunkande ståndscirkulation och hamnade i klass 1–4 var alla ogifta. Till detta bidrog säkert det faktum att de flesta av dem dog ganska unga, den genomsnittliga livslängden i denna grupp var nämligen bara 35 år. Att förbli ogift korrelerar tydligt med en sjunkande ståndscirkulation även för andra studenter ur den åttonde samhällsklassen. En generell regel tycks ha

44. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Gabriel Heinricius*, nätpublikation 2005 <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5797> (hämtad 8.1.2023).

45. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Jakob Reinhold Poppius*, nätpublikation 2005 <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5528> (hämtad 8.1.2023).

46. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Robert Vilhelm Weber*, nätpublikation 2005 <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=13097> (hämtad 8.1.2023).

varit att ju lägre social status en person uppnådde, desto oftare var han också ogift. Att förbli ogift var ofta också en orsak till en lägre status. Av dem som hamnade i den femte klassen var 57 procent ogifta – motsvarande andel för dem som hamnade i den sjätte klassen var 28 procent, i den sjunde klassen 11 procent, i den nionde klassen 8 procent och i den tionde klassen 13 procent. Ingen av studenterna från den åttonde klassen hamnade i den fjärde klassen och alla de nio som stannade på den åttonde nivån var gifta.

Från den nionde samhällsklassen härstammade totalt 32 studenter. Fadern till nio av dem var överste, sex hade en lagman eller ett kammarråd som far, fem en brukspatron, fyra en biskop och två ett hovrättsråd. Andelen som föddes adliga var stor i denna klass, eftersom tolv (38 procent) studenter var adelsmän (fem med namnet Grotenfelt, tre Tigerstedt, två von Sticht, en Jägerskiöld och en Lode). Två av dessa studenter lyckades ta sig till den tionde klassen: geheimerådet Frans Olof af Brunér, som adlades som tack för sina goda förtjänster, och Gustaf Otto Grotenfelt, vice president i Viborgs hovrätt. Fyra av dessa stannade kvar i den nionde klassen: lagman Karl Johan Jägerskiöld, hovrättsråden Nils Adolf och Herman Berndt Grotenfelt samt riksrådet Julius Gustaf Reinhold Thilén. Majoriteten av studenterna (26 stycken, 81 procent) i denna klass sjönk till en lägre social klass än den de föddes i.

Frans Olof af Brunér fick inga manliga ättlingar, och Gustaf Otto Grotenfelts äktenskap blev barnlöst. Herman Berndt Grotenfelt fick fyra söner, varav den yngste steg till den tionde klassen i sitt ämbete som president i Högsta domstolen. Resten av sönerna (kommunalråd, kollegieassessor och postmästare) sjönk till en något lägre nivå än sin far, även om de fortsatt ingick i en mycket respektabel del av herrskapsskiktet. Nils Adolf Grotenfelts son blev överdirektör för fångvårdsväsendet (klass 9), men den sociala statusen för de andra sönerna till ovan nämnda studenter sjönk. Tydligast var minskningen hos riksrådet Thiléns son, som levde utan ämbete ”på sina räntor”. Lagman Jägerskiölds söner gjorde karriär inom militären, där den äldsta blev överstelöjtnant, den mellersta major och den yngsta kaptten.

Den största klassnedgången (6 klasser) gjorde Konrad Fredrik Dahlström, son till brukspatronen vid Urimalahti i Nilsä, som efter att ha blivit student blev skattmästare för ett brandstodsbolag i Helsingfors. Denna tjänst innehade han också vid sin död, i en relativt ung ålder

av 39 år.⁴⁷ Dahlströms maka var född som ett oäkta barn, så här fanns ingen svärfar med i bilden som kunde stötta sin svärsons karriär. Fyra studenter föll fyra klasser och hamnade i den femte klassen, men tillhörde ändå herrskapsskiktet: Pehr Reinhold Fabritius, sonen till en lagman med samma namn, blev vicehäradshövding och tjänstgjorde tidvis som borgmästare i Kuopio; tf. kammarrådet Teléns son Viktor Verner blev kartritare; kammarrådet Thiléns son Gustaf William blev hovrättskanslist och Gustaf Adolf, son till brukspatronen Adolf Vilhelm Tigerstedt, blev affärsman och gårdsägare. Av dessa söner var endast den sistnämnda gift. Tigerstedts gemål var dotter till den adlige kaptenen Volmar Johan Schildt.

Svärfäderna till de 26 studenterna från den nionde samhällsklassen som hamnade i en sjunkande ståndscirkulation hade en genomsnittlig klassnivå på 6,8. Svärfäderna till de sex studenter som stannade i samma klass eller steg till den tionde klassen hade ett genomsnitt på nästan en klassnivå högre, 7,6. I denna samhällsklass korrelerade med andra ord svärfaderns status tydligt med studentens ståndscirkulation.

Från den tionde samhällsklassen härstammade åtta studenter, av vilka bröderna Ehrnrooth och Ramsay var adliga till födseln. Tre av bröderna Molander blev också senare adelsmän, när deras far, landshövdingen i S:t Michels län major Abraham Joakim Molander, adlades 1833 under namnet Nordenheim. Detsamma hände också Paul Emil Forsman, vars far Johan William Forsman var Vasa hovrätts president och adlades 1856.

De studenter som föddes i den högsta samhällsklassen lyckades väl med att behålla sin status, eftersom inte mindre än sex av dem stannade kvar på samma toppnivå som sin far. Erik Magnus Ehrnrooth, som dog som överstelöjtnant, kom också nära den högsta klassen. Bland studenterna i hela det material som behandlas här gjorde sonen till landshövdingen Adolf Joakim Molander (adlad Nordenheim) den allra största klassnedgången. Dennes son avgick som underlöjtnant vid Viborgs infanteriregemente vid tjugofem års ålder och levde därefter i nio år utan tjänst fram till sin tidiga död. Sonen Nordenheim, som

47. Dahlströms far, patronen vid Urimalahti i Nilsjä, Lars Fredrik Dahlström, tjänstgjorde också som länsman i Nilsjä (5). I denna studie räknas han som tillhörig klass 9, liksom andra brukspatroner.

Tabell 3. Studenter från Savolax som var födda i den högsta samhällsklassen.

Person	Född	Far	Samhällsklass	Student	Samhällsklass	Svärfar	Samhällsklass	Klassändring
Erik Magn. Ehrnrooth	Rantasalmi, 1776	generalmajor	10	överstelöjtnant	8	lagman (adlig)	9	-2
Gustaf Adolf Ehrnrooth	Rantasalmi, 1779	generalmajor	10	generalmajor	10	överste (adlig)	9	±0
Karl August Ramsay	Kuopio, 1791	landshövding	10	geheimeråd	10	bergsråd (adlig)	9	±0
Gustaf Adolf Ramsay	Kuopio, 1794	landshövding	10	guvernör	10	överste, löjtnant (adlig)	9 och 6	±0
Claes Gabr. Molander	Rantasalmi, 1805	landshövding	10	hovrättspresident	10	guvernementssekreterare	6	±0
Mauritz V. Molander	Rantasalmi, 1807	landshövding	10	senator	10	ogift		±0
Adolf J. Molander	Rantasalmi, 1809	landshövding	10	utan ämbete (f.d. underlöjtnant)	1	ogift		-9
Paul Emil Forsman	Kuopio, 1826	hovrättspresident	10	hovrättspresident	10	hovråd	8	±0

bodde hos sin far, ansågs dock inte av sin samtid tillhöra samhällets nedersta skikt, och enligt kyrkoböckerna dog han som ståndsperson – dessutom befordrad till löjtnant i sin dödsattest.⁴⁸

Också dessa studenters svärfäder kom från samhällets övre klasser (genomsnittlig samhällsklass 8,1). Bland dem fanns fyra representanter för den näst högsta, nionde klassens adel: lagmannen Johan Kristoffer von Morian, ägare till Sarvlax gård i Pernå, överste Gustaf Bogislaus

48. Listor över döda och begravda 1843–1860, Helsingfors sverigefinska församling, Riksarkivet, Helsingfors.

von Platen, patron vid bruket i Dalsbuk, bergsrådet Volter af Petersen och översten Carl Fredrik Schulman. De svärfäder som härstammade från den lägsta klassen i denna grupp kom från den sjätte klassen, och en av dem var far till guvernören i Kuopio län Gustaf Adolf Ramsays andra hustru. Han var Georg Reinhold von Essen, en adlig löjtnant och ägare till Paaso gård i Heinola.

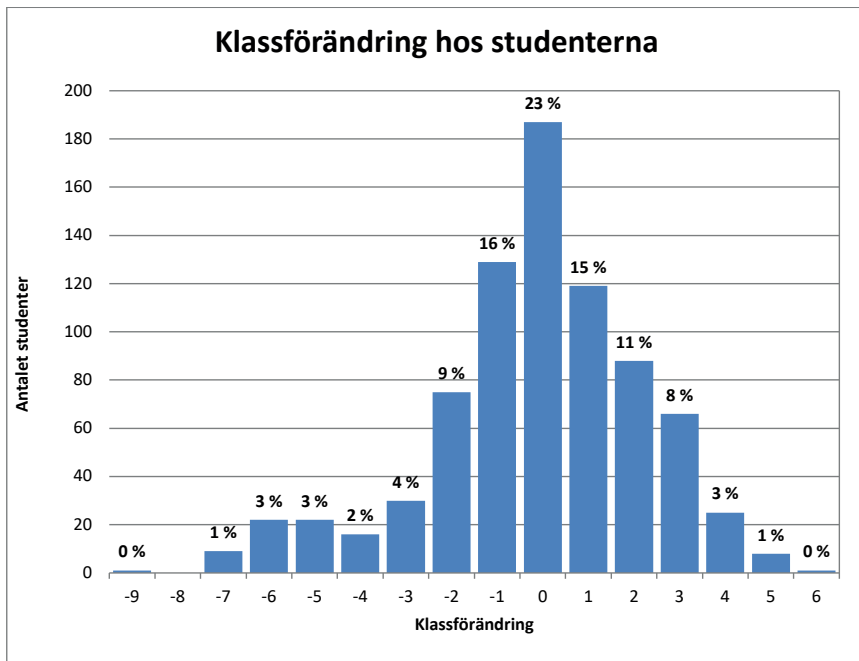
Totalt klättrade 27 studenter ända upp till den tionde samhällsklassen. Alla dessa hade en rätt elitistisk bakgrund, eftersom de i genomsnitt härstammade från en klassnivå som låg på 7,9. Den sjätte klassen var den lägsta från vilken några studenter tog sig till den tionde klassen (fem studenter). Samtidigt fanns här sex studenter som var födda i den tionde klassen och som stannade där. Elitismen betonades ännu mer hos de 27 studenternas svärfäder, eftersom den genomsnittliga samhällsklassnivån för dessa var 8,2. Till den näst högsta klassen, den nionde, tog sig sammanlagt 38 studenter som alla härstammade från klasserna 5–10, med ett genomsnitt på 7,1. Detta låg mycket nära deras svärfäders genomsnittliga klassnivå på 7,2 (inom ett intervall på 4–10).

Äktenskapets centrala betydelse för ståndscirkulationen

Av totalt 798 studenter var det 307 (38 procent) som klättrade till en högre nivå i samhället än den de ursprungligen kom ifrån. Nästan lika många, 304 (38 procent), sjönk under sitt utgångsläge, och 187 (23 procent) stannade kvar i samma klass som de fötts inom. Ur figur 8 framgår även en viss statiskhet i materialet, eftersom mer än hälften (54 procent) av studenterna inte ingick i någon ståndscirkulation eller så förblev den sociala rörligheten ± 1 klass.

Bland de elever som steg i klass var 262 (85 procent) gifta och endast 45 (15 procent) ensamstående. De gifta studenterna steg i genomsnitt till klassnivån 7,2 och de ogifta till nivån 6,7. De ogifta studenterna stannade med andra ord på en nivå 0,5 steg lägre än de gifta. De gifta studenterna härstammade i genomsnitt från en klassnivå på 5,1, medan nivån var 4,7 för ogifta studenter. Den genomsnittliga samhällsklassen för studenternas svärfäder var 6,4, det vill säga 0,8 klasser lägre än den nivå som deras svärsöner till sist hamnade på, men ändå 1,3 klasser högre än svärsönerna själva härstammade från.

Av de studenter som sjönk till en lägre klass än de själva var födda inom var 160 (53 procent) gifta och 144 (47 procent) ensamstående.

Figur 8. Klassförändring hos studenterna.

Majoriteten av dessa studenter kom från herrskapsklasserna (födelseklass 5–10). Den genomsnittliga födelseklassen för de gifta var här 7,4 och för de ogifta 6,7. De i gruppen som var gifta hamnade i genomsnitt på nivån 5,8, det vill säga något lägre än sina svärfäders genomsnittliga klassnivå på 6,1. De ogifta i denna grupp hamnade på en relativt låg nivå: 3,3. Detta berodde främst på att många av de ogifta (33 studenter) dog som unga studenter. Om man inte tar hänsyn till detta, hamnade ogifta studenter i genomsnitt på nivån 3,9. Även i det här fallet hamnade de gifta studenterna på en klart högre nivå – nästan två klasser. Äktenskapet kan därför statistiskt anses ha jämnat kontrasterna i den sjunkande ståndscirkulationen, vid sidan om andra möjliga faktorer (till exempel personliga egenskaper och livsstil).

Av de studenter som stannade kvar i samma klass som de föddes i, var 155 (83 procent) gifta och 32 (17 procent) ensamstående. Den genomsnittliga klassnivån för de gifta, vilket också var den nivå de slutade på var 6,5, vilket var snäppet högre än de ogiftas 5,9. Samhällsklassen för

de gifta studenternas svärfäder var i genomsnitt 6,1, vilket var något lägre än födelseklassen för studenterna. Även i denna grupp föddes de gifta studenterna i en något högre samhällsklass än de som förblev ogifta. Skillnaden mellan gifta och ogifta studenters födelseklass var 0,4 klasser för dem som hamnade i en stigande ståndscirkulation, 0,6 för dem som höll sig kvar på samma nivå och 0,7 för dem som hamnade i en sjunkande ståndscirkulation.

Av totalt 798 studenter var 221 (28 procent) ogifta, det vill säga knappt en tredjedel av alla studenter. Av de ogifta dog 33 som unga studenter under sina fortsättningsstudier. För de övriga 188 ogifta studenterna var den genomsnittliga födelseklassen 6,2 och de hamnade till slut på en genomsnittlig nivå av 4,9, det vill säga 1,3 klasser lägre än de härstammade från. Dessa ogifta studenter, som hunnit avsluta sina studier, dog i genomsnitt vid en ålder av 47 år. Äldst av dem var Kurt Fredrik Meinander, expeditionssekreterare vid Kungliga flottan i Sverige. Han föddes i Sulkava 1790 och dog i Stockholm 1878 vid en ålder av 88 år.⁴⁹ Näst äldst blev den förre informatorn Magnus Mikael Heintzius, född i Kristina 1731 och död i Savitaipale 1816 vid 85 års ålder.⁵⁰

Av alla studenter var det 577 (72 procent) som gifte sig.⁵¹ Deras genomsnittliga födelseklass var 6,1 och i genomsnitt hamnade de till sist på klassnivån 6,6. Medan de ogifta i genomsnitt hamnade i en klass 1,3 nivåer lägre än sin födelseklass, var utvecklingen hos de gifta den motsatta. Dessa steg i genomsnitt 0,5 nivåer högre än sin födelseklass. Att gifta sig främjade med andra ord helt klart en stigande ståndscirkulation, medan de som inte gifte sig löpte större risk att hamna i en sjunkande ståndscirkulation.

49. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Kurt Fredrik Meinander*, nätpublikation 2005, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=U970> (hämtad 3.1.2023).

50. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Magnus Mikael Heintzius*, nätpublikation 2005, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=7541> (hämtad 3.1.2023).

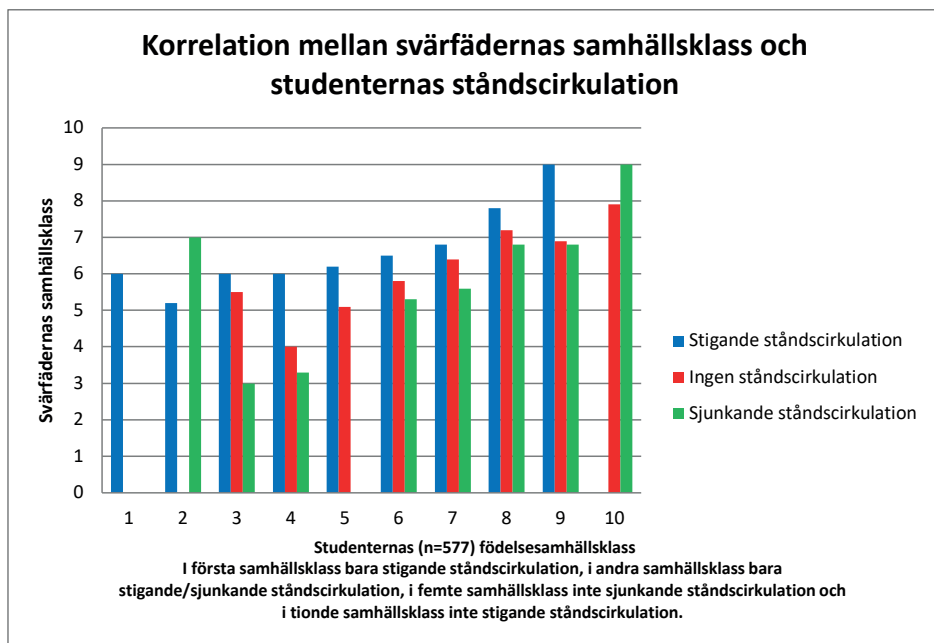
51. Av de elever från Österbotten som skrevs in vid akademien i Åbo mellan 1722 och 1808 var det 70 procent som med säkerhet gifte sig, vilket i hög grad motsvarar andelen gifta studenter från Savolax från ungefär samma period. Sven-Erik Åström, *Ståndssamhälle och universitet. Universitetsbesöken som socialt fenomen i Österbotten 1722–1808*, Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 95 (Helsingfors 1950), s. 209.

Som lägst var svärfädernas samhällsklass i denna grupp i medeltal 5,3 (studenter från samhällsklass 2). Den högsta klassen bland svärfäderna i denna grupp var 6 (studenter från samhällsklass 1). I dessa klasser kom svärfäderna från en samhällsklass som låg flera nivåer högre än svärsönernas födelseklass. Denna initiala statusskillnad var inte ett hinder för äktenskap, eftersom studenterna lämnade sin gamla samhällsklass bakom sig när de gifte sig. Begåvade män som genom en uppåtgående ståndscirkulation blev medlemmar av herrskapsskiktet ansågs, oavsett social härstamning, vara lämpade för att gifta sig med herrskapskvinnor.⁵² Studenter från både andra och fjärde samhällsklassen steg så småningom i genomsnitt högre upp på skalan än sin svärfar.

Endast de studenter som kom från första och tredje samhällsklassen stannade i genomsnitt på en nivå som låg under deras svärfars klass. Skillnaden mellan studenterna i den första klassen och deras svärfar var -0,3 nivåer, och för den tredje klassen var skillnaden -0,1. Studenter från alla de andra klasserna klättrade i genomsnitt högre på skalan än sin svärfar. Störst var skillnaden för studenter från den tionde samhällsklassen, eftersom de i snitt hamnade 1,6 nivåer högre än sin svärfar. Men eftersom bara sex av studenterna från den tionde klassen gifte sig utgjorde de statistiskt sett en liten delmängd, vilket också är fallet med studenterna från den första klassen, av vilka endast två gifte sig.

Av alla de sju samhällsklasser (klass 3–9) varifrån minst tjugo studenter härstammade, hade de studenter som ingick i en stigande ståndscirkulation en svärfar (figur 9, den svarta stapeln) som kom från en högre klass än svärfäderna (figur 9, den ljusgråa stapeln) till de studenter som stannade kvar i sin födelseklass. I genomsnitt lägst i samhällsklass befann sig de studenters svärfäder som hade hamnat i en sjunkande ståndscirkulation (figur 9, den mellangråa stapeln). Den största skillnaden mellan studenterna och deras svärfäder fanns bland studenterna födda i den tredje klassen. De av dessa studenter som hamnade i en stigande ståndscirkulation hade svärfäder som i genomsnitt kom från

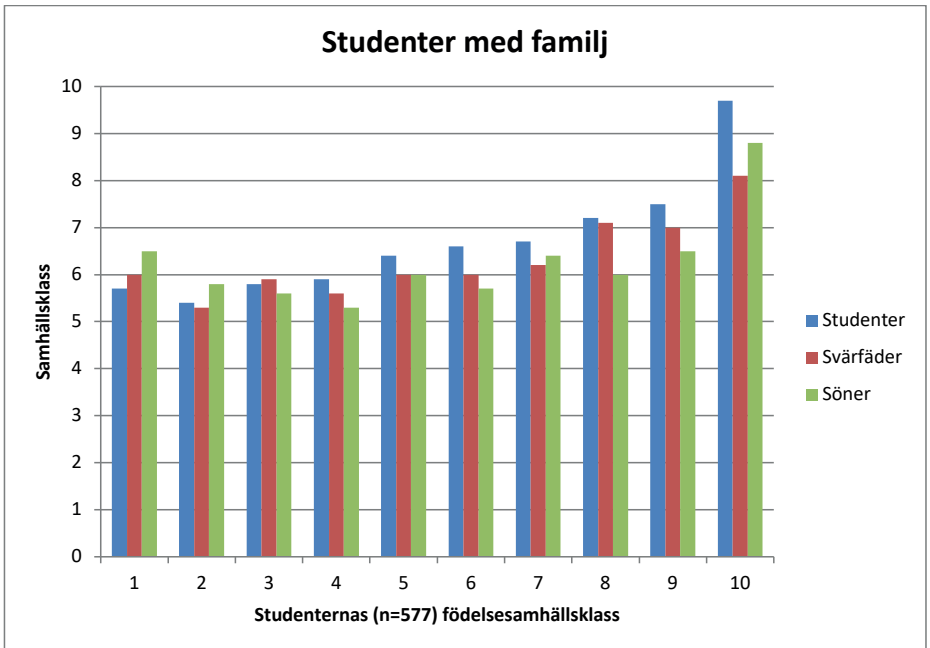
52. Olli Matikainen, 'Rethinking social mobility. The social background and career of students from the "Vyborg Nation", 1833–1899', U. Aatsinki et al. (eds.), *Families, Values, and the Transfer of Knowledge in Northern Societies, 1500–2000* (London 2019), s. 171–184.

Figur 9. Korrelation mellan svärfädernas samhällsklass och studenternas ståndscirkulation.

en klass tre nivåer högre än svärfäderna till de studenter som hamnade i en sjunkande ståndscirkulation. Samma skillnad bland studenter som föddes i den fjärde samhällsklassen var 2,7 nivåer. Även för dem som föddes i den nionde klassen var skillnaden stor: 2,2 nivåer. Också i den grupp där denna skillnad var minst – studenter födda i den åttonde samhällsklassen – var skillnaden ändå en hel samhällsklass.

Endast söner till de studenter som härstammade från första och andra samhällsklasserna hamnade i genomsnitt på högre nivå än sina fäder. De vars fäder härstammade från den första klassen hamnade i genomsnitt 0,8 nivåer högre, i klass 6,5 och de med fäder från den andra klassen 0,4 nivåer högre, i klass 5,8. Men i båda grupperna var mängden studenter (delmängden) liten. De två studenter från den första samhällsklassen (båda präster, steg till klass 6) som gifte sig fick sammanlagt fyra ättlingar, varav tre stannade i samma sjätte klass som sina fäder och en klättrade till åttonde klass. Tolv av studenterna från

Figur 10. Samhällsklasserna för svärfäder och söner till studenter med familj.

den andra klassen gifte sig och klättrade till en genomsnittlig klassnivå på 5,4. De fick sammanlagt femton pojkar som levde till vuxen ålder, vars genomsnittliga samhällsklass blev 5,8. Sönerna till studenter som härstammade från andra klasser hamnade som lägst 1,2 nivåer lägre än sina fäder, eftersom sönerna till de studenter som hamnat i den åttonde sociala klassen i snitt sjönk till den sjätte klassen, medan deras fäders genomsnittliga klassnivå var 7,2. Under tre generationer var nedgången i genomsnitt två samhällsklasser.

Alla de studenter som gifte sig fick inte söner, eller så dog sönerna innan de uppnådde myndig ålder. Så var fallet med 142 studenter, det vill säga var fjärde gift student. I deras fall upphörde ståndscirkulationen på manslinjen för denna undersökning med studentens egen generation. För släktnamnets fortsatta överlevnad var det viktigt att man fick manliga ättlingar, och på grund av tidens höga spädbarnsdödlighet var familjens chanser att överleva bättre ju fler pojkbarn som föddes.

Bortsett från äktenskapet var familjefaderns ålder avgörande för familjens fortbestånd och den uppåtgående ståndscirkulationen, eftersom ju äldre fadern blev, desto bättre chanser hade han att trygga sina ättlingars framtid. Till exempel var den genomsnittliga livslängden för de tre första generationerna av släkten Poppius, vars medlemmar tjänstgjorde som kyrkoherde i Juva i fyra generationer, 76 år. Dessa tre första Poppius gifte sig unga och levde tillräckligt länge för att ha söner som var tillräckligt gamla och meriterade för att söka tjänsten som kyrkoherde i Juva när den lediganslogs.⁵³ Den siste i släkten att bli kyrkoherde i Juva, Johan Poppius som ingick i dess fjärde generation, utnämndes till kyrkoherde av kungen på församlingsmedlemmarnas begäran i februari 1788 – han var då endast 29 år gammal och hade alltså inte hunnit fylla 30 år som lagen egentligen stadgade. Johan Poppius var sjuklig och hann tjänstgöra som kyrkoherde i Juva i endast tolv år (han tillträdde år 1790). Han avled vid 44 års ålder 1802 och efterlämnade en änka och fem minderåriga barn.⁵⁴ Denna relativt tidiga död blev slutet för släktens långa sammanhängande tjänstgöring som kyrkoherdar i Juva. Speciellt när det gällde prästbefattningar strävade man efter att säkerställa att befattningen kunde ärvas inom släkten, och om det inte fanns någon lämplig ättling försökte man hitta en annan släkting eller en person som gick med på att gifta sig med prästens änka eller dotter och på så sätt säkra framtiden för den före detta prästens familj.⁵⁵

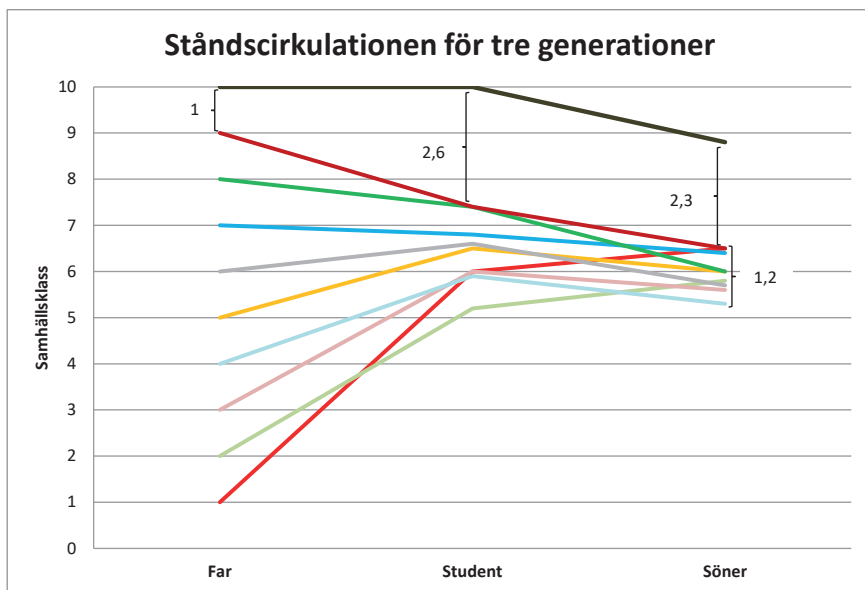
Av figur 11 framgår den genomsnittliga ståndscirkulationen för tre generationer av alla de 435 gifta studenter vars söner uppnådde vuxen ålder. Till vänster anges samhällsklassen för studenternas fäder (studenternas födelseklass), i mitten den klass som studenterna själva uppnådde och till höger den klass studenternas söner i genomsnitt hamnade i.

Den tionde klassen höll sig i toppen av gruppen i tre generationer, och särskilde sig tydligt från alla andra samhällsklasser. Skillnaden till den närmastliggande nionde samhällsklassen ökade i andra och tredje generationen till mer än två samhällsklasser enligt följande: 1 → 2,6 → 2,3. Å andra sidan minskade de inbördes skillnaderna klart för de andra klasserna, och när den var som störst var den endast 1,2 klasser.

53. Gunnar Suolahti, *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla* (Porvoo 1919), s. 87.

54. Liisa Poppius, U. K. Teittinen, Veikko Huttunen & Martti Ruuth, *Juvan historia* (Juva 1957), s. 396–399.

55. Suolahti, *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla*, s. 89.

Figur 11. Ståndscirkulationen för tre generationer.

Den genomsnittliga samhällsklassen i tredje generationen var 6, så alla studenternas söner, från alla samhällsklasser, var i genomsnitt kvar i herrskapsskiktet ännu i den tredje generationen. När det gäller de fem lägsta samhällsklasserna var trenden en uppåtgående ståndscirkulation och för de fyra högsta samhällsklasserna var den nedåtgående. Under tre generationer minskade med andra ord ståndsklyftan avsevärt, vilket dels berodde på det traditionella ståndssamhällets upplösning, dels på att samhället allmänt förändrades.

Under de tre generationerna skedde den största uppåtgående ståndscirkulationen bland studenterna från den första samhällsklassen (5,5 klasser). Dessa studenters ättlingar låg på samma genomsnittliga samhällsklassnivå (klass 6,5) i tredje generationen som ättlingarna till studenter från den näst högsta, den nionde, samhällsklassen. För dessa sistnämnda skedde med andra ord i stället en nedgång på -2,5 klasser. Med undantag för den tionde och högsta samhällsklassen hade ättlingarna till studenterna från alla klasser i genomsnitt klart närmat sig den sjätte samhällsklassen i den tredje generationen, inom ett intervall från -0,7 till +0,5 (se tabell 4). Den genomsnittliga skillnaden mellan dessa ättlingar låg som högst på endast 1,2 samhällsklasser.

Tabell 4. Skillnad till den förra samhällsklassen under tre generationer.

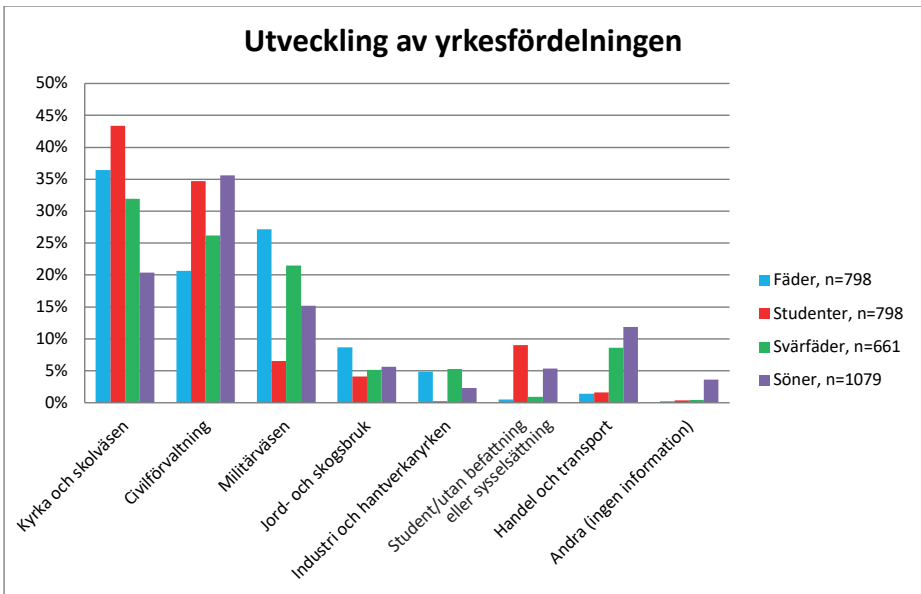
	1. generation (Far)	2. generation (Student)	3. generation (Pojkar)	4. Skillnad till social klass 6
Samhällsklass 1				0,5
Samhällsklass 2	1	-0,8	-0,7	-0,2
Samhällsklass 3	1	0,8	-0,2	-0,4
Samhällsklass 4	1	-0,1	-0,3	-0,7
Samhällsklass 5	1	0,6	0,7	±0
Samhällsklass 6	1	0,1	-0,3	-0,3
Samhällsklass 7	1	0,2	0,7	0,4
Samhällsklass 8	1	0,6	-0,4	±0
Samhällsklass 9	1	±0	0,5	0,5
Samhällsklass 10	1	2,6	2,3	2,8

Studenterna kom ur familjer med stark bakgrund inom kyrko- och skolväsendet, eftersom 36 procent av deras fäder arbetade inom detta område. Även deras makar kom ur dessa kretsar. Nästan lika stor andel av svärfäderna, 32 procent, kom från de lärda kretsarna inom kyrko- och utbildningsväsendet. Kyrkan och skolväsendet sysselsatte också många studenter, eftersom 43 procent av dem fick sin tjänst inom dessa institutioner. Systemet med olika stift som rådde på 1700-talet gjorde det också möjligt för prästsöner som gick i sin fars fotspår att utöva sitt yrke i hemtrakterna i östra Finland, som ingick i Borgå stift, i stället för att behöva tävla om poster med de västfinländska prästerna från Åbo stifts område. Resultatet blev att östra Finlands prästerskap och samtidigt en stor del av det övriga herrskapet fick en helt annan sammansättning än i västra Finland.⁵⁶ Tillsammans sysselsatte kyrkan och skolväsendet samt civilförvaltningen majoriteten av studenterna, 78 procent. I den tredje generationen minskade dock kyrkans och skolans attraktionskraft som en följd av förändringar i samhällsstrukturen och den starka tillväxten av civilförvaltningstjänster som denna medförde under 1800-talet. I tredje generationen var det bara var femte son som tog tjänst inom kyrko- eller skolväsendet. I stället lockade civilförvaltningsbefattningarna, till vilka 35 procent av student-sönerna sökte sig.

56. Suolahti, *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla*, s. 25.

Studenter som kom ur familjer med anknytning till militärväsendet utgjorde den näst största gruppen. Av studenternas fäder arbetade 27 procent inom detta område – främst som officerare eller underofficerare. Det är anmärkningsvärt att endast 6,5 procent av studenterna själva tog tjänst inom armén. Flera skäl bidrog till detta. Att avancera inom armén krävde ingen universitetsutbildning och den typen av studier skulle bara ha bromsat takten på en karriär inom armén. Efter att Finland kom under ryskt styre upphörde dessutom indelningsverket, och armén erbjöd således inte längre samma möjligheter i trakten kring Savolax som tidigare. Relativt sett skedde den största förändringen inom handel och transport. Endast cirka 1,5 procent av studenterna och deras fäder försörjde sig i dessa branscher, men i den tredje generationen hade andelen stigit till 8,6 procent – en femfaldig ökning.

Av alla studenter lyckades sju under tre generationer (far, student, söner) i genomsnitt nå åtminstone den nionde klassen. Alla utom två av dessa studenter var adliga till födseln och de två i fråga som inte hade adligt ursprung (Falck, Collan → von Collan) adlades senare för sina meriter. Familjen Ramsay hade den högst rankade (medelvärde 10) tregenerationskedjan: guvernören Gustaf Adolf Ramsay, son till lands-

Figur 12. Utveckling av yrkesfördelningen.

hövdningen Adolf Johan Ramsay, fick fyra söner vilka alla blev generaler. Den andra ytterligheten när man ser på spannet av tre generationer utgörs av fyra studenter vars genomsnittliga klassnivå blev tre eller lägre. Ingen av dessa studenter kom från en herrskapsbakgrund, eftersom tre av dem var bondsöner och fadern till den fjärde var stadsbetjänt. När det gäller samhällsposition utgick den blygsammaste generationskedjan från en stadsbetjänt i Kuopio, Krister Kinnunen, vars bokhandlarson fick tre söner, varav den äldste dog som urmakargesäll, den mellersta som urmakare och den yngsta som servitör.

Tabell 5. Studenter med störst och minst framgång över tre generationer, sett ur samhällsposition.

Far	Student	Pojke 1	Pojke 2	Pojke 3	Pojke 4	Medelklassvärde
landshövding (10)	guvernör (10)	generalmajor (10)	generallöjtnant (10)	generalmajor (10)	generalmajor (10)	10,0
generalmajor (10)	generalmajor (10)	överste (9)	generallöjtnant (10)	senatens protokollsekreterare (9)	ministerstatssekreterare (10)	9,7
hovrättspresident (10)	hovrättspresident (10)	hovrättsråd (9)				9,7
major (8)	generalmajor (10)	överstelöjtnant (8)	generalmajor (10)			9,0
kollegieassessor (8)	geheimeråd (10)	senatens protokollsekreterare (9)	lagman (9)	överste (9)		9,0
överste (9)	hovrättsråd (9)	överdirektör (9)	chef för Finlands Bank (10)			9,0
kyrkoherde (7)	geheimeråd (10)	lagman (9)				9,0
hemmansägare (4)	hemmansägare (4)	torpare (2)	inhysesshjon (1)	affärsman (4)		3,0
stadsbetjänt (3)	bokhandlare (4)	kontorist (3)	gatuhusman (2)			3,0
hemmansägare (4)	klockare (3)	rotehjon (1)				2,7
hemmansägare (4)	utan ämbete (1)	urmakargesäll (2)	urmakare (3)	servitör (2)		2,4

Den genomsnittliga samhällsklassnivån för svärfäderna till de studenter vars generationer presterade bäst sett till genomsnittlig samhällsklass var åtta och för de minst framgångsrika var den tre. Detta beskriver det resultat som ett flertal gånger framgått i undersökningen, nämligen att svärfäderans ställning vid sidan av äktenskapet korrelerade med ståndscirkulationen – ju högre svärfädernas ställning var, desto mer sannolikt var det att deras svärsöners ståndscirkulation i samhället blev stigande.

Sammanfattning

Studenter som inte kom från en herrskapsbakgrund lyckades i genomsnitt klättra cirka två samhällsklasser högre än sin utgångsnivå. Giftna studenter klättrade något högre än de ogiftna, främst på grund av att de i genomsnitt levde längre. Äktenskapet stödde den uppåtgående ståndscirkulationen för dessa studenter. Studenterna hittade ofta sin maka inom klasser som låg klart högre upp på skalan än deras egen födelseklass och från i genomsnitt exakt samma klass som de med hjälp av sina studier avancerade till. Följande generation hamnade mycket nära sina föräldrars samhällsklass, vilket visar att den uppåtgående ståndscirkulationen i genomsnitt stannade med den tredje generationen. Det är anmärkningsvärt att studenterna från allmogen inte tog sig upp till de två översta klasserna och att de studenter som gjorde den högsta klassuppgången med undantag för två innehade kyrkliga ämbeten. De lärda kretsarna erbjöd med andra ord goda möjligheter till en stigande ståndscirkulation för män som kom från de lägsta samhällsklasserna.

Först i den femte samhällsklassen, det vill säga den lägsta herrskapsklassen, fanns det studenter som steg till de två högsta samhällsklasserna. Detta understryker dessa klassers höga sociala status och det faktum att det under perioden för denna studie fortfarande krävdes en herrskapsbakgrund för att nå dem. Ofta adlades också de studenter som nådde de samhällsklasserna, om de inte redan sedan födseln tillhörde denna höga politiska ståndstrupp. Således upprätthöll de som steg till den högsta samhällsklassen och adlades, en tradition där de högsta positionerna innehades av adeln även i slutet av undersökningsperioden.

Studenterna försökte oftast hitta sin maka i en klass som låg högre upp än deras egen födelseklass. I genomsnitt valdes dock inte makarna ur samhällsklasser som låg flera nivåer högre upp, vilket med beaktande av de sociala förhållandena under undersökningsperioden inte nödvändigtvis ens skulle ha varit möjligt. Realismen i valet av maka

illustreras av det faktum att även om studenterna i genomsnitt steg knappt en klassnivå högre än sin svärfar, så stannade de ändå kvar i en klass som låg precis intill svärfaderns. Ju högre svärfaderns sociala status var, desto mer sannolikt var det att studentens ståndscirkulation blev stigande, och ju lägre svärfaderns status var, desto mer sannolikt var det att studenten hamnade i en fallande ståndscirkulation.

De studenter som hamnade i en stigande ståndscirkulation, både gifta och ogifta, genomgick nästan en identisk uppgång på två samhällsklasser. På grund av de olika genomsnittliga nivåerna i social bakgrund för båda grupperna hade äktenskapet i regel ingen statistisk signifikans för storleken på klasshöjningen bland de studenter som gjorde ett klasssprång, även om de gifta i genomsnitt hamnade 0,5 nivåer högre än de ogifta. Äktenskapets betydelse låg i det faktum att de som ingick ett sådant i allmänhet hade större benägenhet att hamna i en stigande ståndscirkulation än ogifta.

Ju högre studentens födelseklass i genomsnitt var, desto mer sannolikt var det att han gifte sig och desto mer sannolikt var det att hans ståndscirkulation blev stigande. Delvis berodde det på de ekonomiska krav som äktenskapet ofta ställde och det faktum att de som kom från en bättre bakgrund i princip hade bättre möjligheter att möta dessa krav. På så sätt upprätthöll den sociala strukturen och det rådande tänkesättet en viss stabilitet, som å sin sida bromsade de lägre samhällsklassernas uppåtgående ståndscirkulation. I det stora hela betonas också en statiskhet i materialet, eftersom till och med något mer än hälften av studenterna inte ingick i någon ståndscirkulation alls, eller så var den mycket liten.

Samhällsutvecklingen och diversifieringen av näringslivet syns i materialet genom att kyrko-, skol- och militärväsendets relativa betydelse i ståndscirkulationen minskade, samtidigt som den växande civilförvaltningen och det privata näringslivet erbjöd allt fler möjligheter till herrskapsyrken och yrken som traditionellt hörde till gränslandet mellan allmogeyrken och herrskapsyrken. Denna utjämning av yrken bidrog å sin sida till att det traditionella klassamhället urholkades, vilket lade grunden för den utveckling av social jämlikhet som skedde efter undersökningsperioden för den föreliggande uppsatsen.